

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Bakalářská práce

2012

Kovářová Lucie

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Lucie Kovářová

Jörg Haider a rakouská krajní pravice

Bakalářská práce

Praha 2012

Autor práce: **Lucie Kovářová**

Vedoucí práce: **Mgr. Jan Charvát, M.A., Ph.D.**

Oponent práce: **PhDr. et Dipl.-Pol. Martin Jeřábek, Ph. D.**

Datum obhajoby: 2012

Bibliografický záznam

KOVÁŘOVÁ, Lucie. Jörg Haider a rakouská krajní pravice. Praha, 2012. 44 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Vedoucí diplomové práce Mgr. Jan Charvát, M.A., Ph.D

Abstrakt

Tato bakalářská práce s názvem „Jörg Haider a rakouská krajní pravice“ se zabývá předpoklady politického úspěchu Haidera, jako předsedy FPÖ (Svobodné strany rakouska). Od roku, kdy byl Haider zvolen předsedou do roku 2000, kdy FPÖ se stala členem vládní koalice, se zvýšila volební podpora z 9,7% na 26,9%. Aby mohlo být porozuměno této změně voleličských preferencí je zde přiblíženy teorie krajní pravice a populismu. Tato práce se zabývá předpoklady politického potenciálu pro zvýšení volebních výsledků krajní pravice v Rakousku. Je zde zvažován vývoj rakouské společnosti, které zahrnuje trendy v západní Evropě a teorii „tiché kontrarevoluce“. Je zde také analyzována role Jörga Haidera jako „charismatického lídra“, a vývoj krajní pravice po Haiderově smrti a upozorňuje na pokračující populistická témata.

Abstract

The bachelor thesis „Jörg Haider and austrian far right “ deals with the assumptions of political success of Jörg Haider as the leader of Austrian Freedom Party. From 1986 when Haider was elected as chairman to 2000 when the FPÖ became the member of coalition, the election result has been increased from 9,7% to 26,9%. In order to understand this changing of voter's preferences are considered the theories of far right and populism. This thesis discusses the assumptions of the political potential for increasing election results of the far right in Austria. There are considered the facts how has the Austrian society been changed in the last half of the century including the general development in the Western Europe involving the theory of the silent counter-revolution. There is analysed the role of Haider as the charismatic leader and the development of

the austrian far right after his death and points out the topics of continuing populism.

Klíčová slova

Jörg Haider, krajní a extrémní pravice, krajně pravicový populismus, Korutany, třetí tábor, konsociační demokracie

Keywords

Jörg Haider, far and extreme right, far right populism, Carinthia, third camp, consocial democracy

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne :

Lucie Kovářová

Cíl práce

Hlavním cílem mé práce bude zkoumat, jaký vliv bude mít absence Haidera pro krajní pravici v Rakousku. Vzhledem k tomu, že se Haiderovou smrtí uzavřela jeho politická kariéra v době jeho aktivní politiky, je možné alespoň s krátkým časovým odstupem zkoumat jeho vliv na politické prostředí nejen na zemské úrovni v Korutanech, ale i v celostátním kontextu. Chceme-li zkoumat celý časový úsek Haiderovy politické kariéry je nutné se ohlédnout zpět také v kontextu vývoje rakouské společnosti, jenž je důležitý pro pochopení Haiderova politického úspěchu. FPÖ se v kontextu evropské pravice řadí spíše k jejímu okraji, proto jedním z cílů práce bude sledovat právě tento aspekt.

Od roku 1986, kdy se Haider stal předsedou FPÖ a odvedl stranu z vládní koalice se socialisty do roku 1999, kdy ho předseda lidovců Wolfgang Schüssel vyzve k vládní spolupráci, tato strana zvýší svoji voličskou podporu více než dvojnásobně a strana dosáhne dosud svého nejvyššího volebního výsledku (26,9% hlasů). Velkou zásluhu na tomto volebním výsledku lze přičíst právě Haiderovi. Tato práce se bude věnovat i tomuto období, protože ho považuji za důležité a mělo by mělo napomoci vysvětlit další politické směřování Haidera po opuštění křesla předsedy FPÖ a jeho další působení v nové, jím založené straně BZÖ- Bündniss Zukunft Österreich (překládáno jako Svaz pro budoucnost Rakouska) až do jeho smrti v roce 1998. Vzhledem k paralelnímu vývoji dvou podobně orientovaných politických stran se nabízí ke zkoumání role Joerga Haidera, který tyto strany vyprofiloval. Jakým způsobem se strana změnila po odchodu Haidera? A co využil z „Haiderova odkazu“ její nový předseda Hanz-Christian Strache?

Jako jeden ze zásadních předpokladů je třeba identifikovat témata na bázi ideologických a populistických prvků, kterých Haider využil a která našla odezvu v rakouské společnosti jako např.: stávající systém dvou silných stran, velká koalice, vliv odborů a profesních organizací. A zjistit do jaké míry jsou tyto témata stále aktuální.

Haider, přestože představoval určitý „fenomén“ a nelze mu upírat zásluhy na zvětšení voličského potenciálu strany, když využil nespokojenost a problémy viděné rakouskou společností jako zásadní ve svůj prospěch a dokázal tak vyprofilovat rakouskou krajní pravici. Tento politický směr však nestojí a padá s „charismatickou

osobností“ Joerga Haidera, přestože zde nalezneme tendence ho napodobovat, má stále rakouská krajní pravice předpoklady pro svůj vlastní vývoj. Toto je hypotéza kterou bych chtěla ve své práci potvrdit.

Metodologie práce

Vzhledem k záběru tématu se bude lišit i metodologie použitá v práci. Celá práce však bude koncipována jako případová studie. K prvním čtyřem kapitolám vzhledem k nutnosti zaměřit se na celospolečenský kontext, spíše s deskriptivními prvky. Budu k tomu využívat literaturu zaměřenou na pravicový populismus a vývoj v rakouské společnosti po 2. světové válce. Většina z prací věnující se Joergu Haiderovi je zaměřena spíše na období jeho největšího úspěchu, tedy spadající do období vládní koalice s lidovci. Ale i s její pomocí bych hledat odpovědi na otázky které by měly ujasnit roli Joerga Haidera: Jaké byly důvody Haidera opustit nacistickou rétoriku a vybrat si cestu „obecně akceptovatelnějšího“ populismu, který výrazně napomohl tomuto proudu k voličskému úspěchu. Jak byly Haiderem uchopeny liberální kořeny (v ekonomickém smyslu), a co mohou představovat pro tuto stranu dnes? Je Haiderův způsob vedení strany používán i současnými předsedy stran v současné FPÖ a BZÖ dnes.

Pro kapitolu týkající se paralelního vývoje dvou podobně zaměřených stran FPÖ a BZÖ. Je nutné použít pro toto zkoumání komparativní metodu. Vzhledem k podobnosti těchto charakteru těchto stran budu na tento případ aplikovat metodu rozdílu, s její pomocí bych chtěla odpovědět na otázku, zda BZÖ, jakožto strana úspěšná převážně v Korutanech, byla od svého začátku postavena na působení J. Haidera, který po dlouhou dobu působil jako hejtman této spolkové země. A zda toto tvrzení je v souladu s možností sloučení FPÖ a BZÖ podle modelu německé CDU/CSU na celostátní úrovni.

Předpokládaná osnova práce

1. Úvod
2. Vymezení krajní pravice
3. Krajní pravice v Rakousku
4. Jörg Haider - Ideologie nebo Populismus
  - 4.1. „Třetí tábor“ významná voličská základna FPÖ
  - 4.2. Jörg Haider jako pravicový populist v západoevropském kontextu
5. FPÖ ve vládě

Předběžný seznam literatury

- BAILER, B. NEUGEBAUER, W. (eds. 1993). *Handbuch des Oesterreichischen Rechtsextremismus*. Wien: Stiftung Dokumentationsarchiv des Oesterreichischen Widerstandes
- BETZ, H.G. (1994). *Radical right-wing populism in Western Europe*. New York : St. Martins Press
- BETZ, H.G., IMMERFALL, S. (1998). *The new politics of the Right: neo-Populist parties and movements in established democracies*. London: Macmillian Press.
- FIALA, P. (1999). Svobodomyšlná strana Rakouska (FPÖ). In: DANČÁK, B., FIALA, P. (eds.) *Nacionalis-tické politické strany v Evropě*. Brno : Mezinárodní politologický ústav MU.
- HAINSWORTH, P. (eds., 2000). *The Extreme Right in Europe and the USA*, London : Pinter.
- HEYWOOD, A. (2005). *Politické ideologie*. Praha: Eurolex Bohemia.
- HLOUŠEK, V. (2008). *Konflikt versus konsensus. Konfliktní linie, stranické systémy a politické strany v Rakousku 1860-2006*, Brno: MPÚ.
- IGNAZI, P. (2006). *Extreme right parties in Western Europe*. Oxford : Oxford University Press.
- LACLAU, E. *The ?End of Politics? and the Challenge of Right-wing Populism* In: *Populism and the mirror of democracy* PANIZZA, F. (2005). *Populism and the mirror of democracy*. London : Verso
- LACLAU, E. (2007). *On populists reason*. London , New York : Verso.
- MAREŠ, M. (2003). *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Praha, Barrister Principal.
- MILZA, P. (2005). *Evropa v černých košilích*. Praha: Themis.
- MUDDE, C. (2005). *The ideology of the extreme right*. New York : Manchester University Press.
- MUDDE, C. (2007). *Populist radical right parties*. New York: CUP.
- MORROW, D. (2000). Jorg Haider and the new FPÖ: betone the democratic pale?. In: MERKL, P.H, WEINBERG, L. (eds. 2003) *Right-wing extremism in the twenty-first century*. London: Frank Cass publishers.
- PELINKA, A. (2005). *Von Glanz und Elend der Parteien: Struktur und Funktionwandel des oesterreichischen Parteien*. Innsbruck: StudienVerlag.
- PELINKA, A. ROSENBERGER, E. (2003) *Oesterreichische Politik: Grundlagen, Strukturen, Trends*. Wien: WUV.
- PELINKA, A. WODAK, R. (2003). *The Haider Phenomenon in Austria*. New Jersey: Transaction Publishers.
- PLASSER, F., ULRAM P. (2003). *Striking a Responsive Chord: Mass Media and Right-Wing Populism in Austria*. In: MAZZOLENI, G. STEWARD, J. HORSFIELD, B. *The media and neo-populism: a contemporary comparative analysis*, Westport. Conn. : Praeger,
- ŘÍCHOVÁ, B. (2004). *Rakousko*, In: ŘÍCHOVÁ, B. (ed., 2004): *Komparace politických systémů I*. Praha: VŠE.
- TAGGART, P. (2000) *Populism*. Buckingham : Open University Press.

Periodická literatura:

Pink. M., Burkert J. (2009) Voličská základna a krajní pravice v současném Rakousku, *Rexter*, vol.6. č.2,

Internetové zdroje:

<www.fpoe.at>

<www.bzoe.at>

SOKOL. P. Haiderova FPÖ a její místo v politickém spektru, 2000, Dostupné z [www:](http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=213)
<http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=213>

ZBOŘIL. Z. Populisté a nacionalisté v integrující se Evropě, 2002, Dostupné z [www:](http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=516)
<http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=516>

Obsah

BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM.....	5
PROHLÁŠENÍ.....	5
OBSAH	1
ÚVOD.....	2
1 KRAJNÍ PRAVICE	5
1.1 MILZŮV PŘÍSTUP K DEFINOVÁNÍ POJMU KRAJNÍ PRAVICE	6
1.2 CAS MUDDE: IDEOLOGIE EXTRÉMNÍ PRAVICE	7
1.3 PIERRO IGNAZI „TICHÁ KONTRAREVOLUCE“ A VZESTUP KRAJNÍ PRAVICE	8
1.4 RADIKÁLNĚ PRAVICOVÝ POPULISMUS	10
2 KRAJNÍ PRAVICE V RAKOUSKU PO 2.SVĚTOVÉ VÁLCE	12
2.1 ORGANIZACE A SPOLKY RAKOUSKÉ KRAJNÍ PRAVICE	12
2.2 STRANY KRAJNÍ PRAVICE.....	14
3 JÖRG HAIDER: IDEOLOGIE NEBO POPULISMUS?	23
3.1 PROMĚNA RAKOUSKÉ SPOLEČNOSTI JAKO PŘEDPOKLAD HAIDEROVA ÚSPĚCHU	23
3.2 „TŘETÍ TÁBOR“ VÝZNAMNÁ VOLIČSKÁ ZÁKLADNA FPÖ – PROMĚNA JEHO ZDROJŮ NACIONALISMU A POPULISMU	24
3.2.1 <i>Nacionalismus v FPÖ</i>	24
3.2.2 <i>Liberalismus</i>	27
3.3 JÖRG HAIDER JAKO POPULISTA V EVROPSKÉM KONTEXTU	29
4 FPÖ VE VLÁDĚ	33
5 JÖRG HAIDER V KORUTANECH.....	37
ZÁVĚR	42
SUMMARY	44
POUŽITÁ LITERATURA.....	45

Úvod

Tuto práci bych chtěla věnovat tématu krajní pravice v Rakousku, konkrétně vlivu Jörga Haidera na její vývoj. Je nutné předem konstatovat, že úspěch krajní pravice nebyl spjat pouze s osobou Jörga Haidera, ale jedná se o fenomén, který má vzestupnou tendenci i v současnosti. Tato práce by chtěla přispět k osvětlení toho, proč krajní pravice u našich jižních sousedů získává významnou volební podporu i v současné době.

Důvodů, proč je důležité se na toto téma zaměřit, je více. V obecné rovině, jak bylo v odborné literatuře popsáno, se krajní pravice přeměnila z antisystémové, konkrétněji postfašistické opozice jak byla do 80.let vnímána, do společensky akceptovatelné protestní populisticky zaměřené opozice. Dnešní krajní pravici nelze označit za antisystémovou, protože nezpochybňuje principy zastupitelské demokracie, ale využívá nedostatků demokracie liberální. Tato skutečnost, na níž upozorňují mnozí autoři je podstatná i pro budoucí vývoj, proto není možné současnou krajní pravici ignorovat. Krajně pravicový populisté využívají frustrace v určitých společenských skupinách nebo jen pouhé nespokojenosti voličů. Rakouský případ je součástí této tendence a lze jej označit v dlouhodobé perspektivě za nejméně úspěšný. Proto je nutné zdůraznit i specifické předpoklady v Rakousku, které za tímto úspěchem stojí.

Na rakouském případě je velmi zajímavý vývoj plný zvrátů a ideologických i programových rozporů, který byl spjat především s jednou osobou – Jörgem Haiderem. Díky tomuto faktu lze sledovat alespoň částečně personální kontinuitu v měnícím se kontextu.

Strany ve kterých Jörg Haider působil, jsou řazeny do krajní pravice. Proto je podstatné se tématu současné krajní pravice věnovat, aby bylo možno identifikovat platformu na níž se tyto strany vyvíjí. V první kapitole bude nastíněna krajní pravice v politologických reflexích relevantních autorů, jimiž jsou Cass Mudde, jež se pokusil definovat znaky krajní pravice obecně a Pierra Ignazi, jehož největším přínosem byla teze o tiché kontrarevoluci. Populismus na krajní pravici byl velmi dobře zpracován Hansem Georgem Betzem. Vzhledem k širokému významu populismu je potřeba se tomuto tématu ještě věnovat, už kvůli tomu že vlivem užívání v médiích se význam tohoto termínu rozostřuje. V této práci se předpokládá, že populismus se nepovažuje za ideologii, přestože je tak na něj u některých autorů částečně pohlíženo, nebo jej tak přímo definují např. Mudde. Proto není nutné se věnovat jejímu ideologickému základu,

ale jeho vnějším projevům. Termín populismus komplikuje i to, že je používán napříč politickým spektrem (nejen na jeho okraji, ale i u většiny etablovaných stran).

Vzhledem k zvolenému cíli nastínit předpoklady krajní pravice v Rakousku a jejího vývoje po Haiderově smrti, bude v této práci kladen důraz na protestní témata, jež představují nejvýznamnější voličský potenciál, a která byla doposud nejméně vyžita právě Jörgem Haiderem. Tato témata je nutné posuzovat nejen v kontextu vývoje krajní pravice v obecné rovině, ale důraz je nutné klást i na specifika rakouského politického systému a vývoje rakouské společnosti.

Pro pochopení celého kontextu je nutné posuzovat politiku Jörga Haidera i v souvislosti s poválečným historickým vývojem krajně pravicových uskupení a stran a pokusit formulovat nejvýznamnější posuny ve společnosti, které jsou chápány jako podstatný předpoklad pro úspěch krajní pravice. V této kapitole bude dán prostor především dvěma stranám FPÖ, kde Haider působil jako předseda a BZÖ kterou spoluzakládal a se kterou zaznamenal největší volební zisky ve spolkové zemi Korutany.

Předposlední kapitola je věnována účasti FPÖ ve vládě od roku 2000, která znamenala velké rozkoly ve straně samotné a vedla ke vzniku nové strany BZÖ, k níž se připojili i někteří členové Národní rady i ministři za FPÖ. V kapitole FPÖ bude kladen důraz na popis příčin, které měly za následek rozštěpení FPÖ.

Spolková země Korutany má v rakouském kontextu určitá specifika, které ji odlišují od zbytku země a proto ji bude věnována samostatná kapitola. Její odlišnost se projevuje i ve volebních preferencích, kde nadprůměrné podpory (ve srovnání s ostatními spolkovými zeměmi) získávaly právě krajně pravicové strany FPÖ a BZÖ. Tomuto regionu je potřeba věnovat pozornost také kvůli tomu, že zde proběhlo odštěpení části členů BZÖ, kteří na korutanské úrovni založili FPK, jež pak navázala spolupráci s FPÖ.

V minulosti byla problematika vývoje rakouské společnosti dobře zpracována v souvislosti s vývojem konfliktních linií, které na Rakousko aplikovali autoři z FSS MU Hloušek a Kopeček v roce 2004. Toto téma v širším kontextu rozvedl později ještě doc. Vít Hloušek v monografii věnované Rakousku *Konflikt versus konsensus*, která je unikátní nejen svým politologickým záběrem, ale i svou hloubkou. Proto na ni v této práci bude brán největší zřetel a bude na ni často odkazováno. Co se týče vývoje strany FPÖ je relevantní prací kapitola věnovaná právě FPÖ do roku 1999 v souborné publikaci *Nacionalistické strany v Evropě*. Ani zde není možné opomenout práce rakouského politologa Antona Pelinky, jehož práce jsou k FPÖ kritické. Jeho osoba měla takový význam pro Haidera, že se ho rozhodl žalovat. V práci bude odkazováno na

zprávy ze seriózního denního tisku s ohledem na aktuálnost informací. Vzhledem k tomu že jde v korutanském případě o poměrně nové změny, které ještě nebyly v odborných publikacích reflektovány. Proto se zaměříme především na populistické apely krajně pravicových stran, jež jsou zveřejněny na internetových stránkách stran a jejich předsedů a také na veřejná vystoupení a rozhovory pro media. Byť se tento pohled může zdát velmi povrchní, představuje zdroje podle kterých se rozhodnutí řady voličů řídí a je nejúčinnější zbraní populistů.

1 Krajiní pravice

Termín krajiní pravice je používán především v souborných pracích týkajících se stranických systémů, kde snahou autorů je spíše určit místo ve stranickém systému¹. Vzhledem k velmi odlišnému vymezení a hodnotovému zabarvení, které mohou vyjadřovat výrazy jako radikální a extrémní pravice, se řada politologů přiklání k termínu krajiní pravice. Tento termín je vhodnější také kvůli skutečnosti, že mnozí politologové zároveň upozorňují na odlišné užívání těchto termínů v americkém prostředí, kde je častější radical right, zatímco v Evropě je častější v akademickém prostředí extreme right [Hainsworth 2000:4].²

K termínu krajiní pravice pro pojmenování stranické rodiny v Evropě, vzhledem k její šíři antidemokratické orientace, se přiklání i autoři Hloušek a Kopeček „jako zastřešující relativně neutrální výraz“ [Hloušek, Kopeček 2010:215]. Z toho vyplývá, že krajiní pravice je pouze zobecňujícím pojmenováním. Jedním z autorů, který používá tento termín a hledá k němu kriteria je Pierre Milza, který zohledňuje historický vývoj krajiní pravice posledních dvou staletí.

Mnozí politologové ve svých pracích na toto téma vychází z teorie stranických rodin, kterou vytvořil Klaus von Beyme na základě ideologických kritérií v 80.-tých letech, kdy jednu z devíti klasifikovaných rodin nazval extrémně pravicové strany (extreme right parties).³

---

1 Jeden z nejvýznamnějších Giovanniho Sartori zahrnuje strany tohoto typu pod antisystémové. Antisystémové strany je možno podle Sartoriho rozdělit na extremistické, extrémní a izolované. „Veskrze antisystémové jsou extremistické strany, které obhajují (alespoň v rétorice) revoluční dobytí moci, odmítají a neuznávají „ten jejich“ politický systém a chovají se aktivisticky“. „Extrémní strany předpokládají politickou obec vyznačující se širokým spektrem politických postojů, jde o strany nacházející se na jednom z jeho krajních konců.“ [Sartori 2001:80]. „Extrémní strana nemusí být extremistická. A konečně izolované strany jsou zkrátka a dobře ty, které panující veřejné mínění (zejména z hodnotových důvodů) neakceptuje a ostrakizuje.“ [Sartori 2001:80].

2 Hainsworth dále upozorňuje na rozdíl v termínech radikální a extrémní pravice v Německu. Rozdíl mezi terminologií v Německu vysvětluje Miroslav Mareš, když upozorňuje na model Stösse, který používá model extremismu a radikalismu. Kdy pravicový radikalismus se nachází v prostoru definovaném jako „ústavně-konformní spektrum, definované demokratickým řádem“, zatímco pravicový extremismus nikoliv [Mareš 2003:33]. S podobným přístupem je možné se setkat i u dalších autorů: „Zatímco s výrazem extremismus se spojuje jednoznačná negace liberální demokracie, antiparlamentní a protiústavní cíle a jde o pojem s negativním zabarvením, termín radikalismus a radikální odráží spíše metodu postupu, která nemusí být spojena se zpochybňováním demokracie.“[Hloušek, Kopeček 2010:215].

3 Tuto rodinu čeští politologové Fiala a Strmiska překládají jako *krajně* (extrémně) *pravicové* strany [Fiala, Strmiska 2009:89].

V českém prostředí se tematikou extremismu a také extrémní pravice zabývá doc. Mareš z FSS MU. Ten definuje krajně pravicové na základě níže uvedených teorií na evropské úrovni.

Mnoho autorů však upozorňuje na rozdílné terminologie a vágnost termínu, proto se autoři studií zejména v komparativní politologii většinou věnují vymezením používaných termínů. Přesnější kritéria pro politické subjekty v tomto spektru jsou definovány autory Cas Muddem, který se na Beymeho přímo odkazuje a italským politologem Pierem Ignazim, který shodně používá výraz *extreme right*. Pod termín krajní pravice se obvykle zařazuje rovněž radikálně pravicový populismus, respektive neopopulismus - k formulování termínu přispěli Hans Georg Betz a Stefan Immerfall.

Vzhledem k cíli této práce není třeba zjišťovat do jaké míry odpovídá zvolené téma koncepcím extrémní pravice těchto autorům. Přesto je nutné, alespoň nastínit jejich charakteristiky, aby bylo možné určit, zda lze vývoj rakouské krajní pravice za působení Jörga Haidera označit za specifický a tím blížeji charakterizovat jeho roli. Proto je zde kladen důraz na formulace jednotlivých autorů k problémům a otázkám, se kterými se krajní pravice identifikuje.

1.1 Milzův přístup k definování pojmu krajní pravice

Termín krajní pravice používá francouzský politolog Milza [Milza 2005:12], který na krajní pravici pohlíží z historické perspektivy 19. a 20.století. V tomto ohledu konstatuje, že „nikdy nevytvořila ideologicky homogenní celek“ [Milza 2005:25]. Připomíná, že z tohoto důvodu není možné redukovat pravicový extremismus na fašismus. Milza zdůrazňuje francouzský případ během 2.světové války, že ne všichni členové krajní pravice spolupracovali s okupanty, i když nepopírá, že jich byla většina.

Milza konstatuje, že krajní pravice se v průběhu 19. a 20 století proměnila, ale přesto lze najít její společné znaky mezi něž patří: důraz kladený na systém hodnot ultrapravice a na její systém, na dlouhodobý plán přeměny společného řádu, snahu nastolit silnou moc, a odpor k „základním principům liberální demokracie“, segreganční postoj vůči cizincům. Milza zmiňuje i „úderný antiparlamentarismus“ zároveň však připouští, že existují legalistické proudy, „které se uvolují – dočasně a z taktických důvodů - přistoupit na parlamentní hru.“ [Milza 2005:17] Milza zdůrazňuje problematičnost definování kritérii, „na jejíž základě lze nějakou politickou ideologii, organizaci, či praxi zařadit do kategorie „extrémů“ [Milza 2005:14]. Jedním z nich je odlišení krajní pravice od ostatních pravicových subjektů: „absolutním odmítáním

demokratických institucí a násilnickým chováním“ [Milza 2005:14]. Jako příklad jmenuje lepenistické hnutí, které se vzdalo násilí a přijímá institucionální uspořádání. Milza v souvislosti s těmito skutečnostmi mluví o „eufemizaci diskurzu, nutnosti postupovat kupředu a maskovaně“ jako strategii, která vznikla u některých formací ve Francii už od konce alžírské války. Tato strategie je podle Milzy typická pro většinu organizací krajní pravice [Milza 2005:15].

1.2 Cas Mudde: Ideologie extrémní pravice

Cas Mudde na základě vybraných evropských stran používá komparaci ideologie zkoumající tyto ideologické rysy: nacionalismus, exklusionismus, xenofobii, právo a pořádek, welfare chauvinism. Nutno říci, že samostatná pozornost v Muddeho práci není věnována Haiderově straně FPÖ, ale v konečném souhrnu evropských krajně pravicových stran je Muddem jmenována.

Nacionalismus, jako přípousti Mudde má různé podoby: u Vámského bloku v Belgii, jinak v Německu před jeho sjednocením, a u ostatních stran rozdílem k přístupu k cizincům evropského a neevropského původu. Jejich společným rysem je snaha o monokulturní stát, „který má být realizován aktivní státní politikou (přínejmenším) repatriace.“ [Mudde 2000:169]. Jedná se podle něj o vnitřní homogenizaci (Internal homogenisation), jejímiž podkategoriemi (subfeature), které nesplňují podle Mudda explicitně všechny strany, jsou: vnější exklusionismus (extrenal exclusiveness), etnická nacionalizace (ethnic nationalism), státní nacionalismus (state nationalism) [Mudde 2000:170].

Dalším ideologickým znakem je exklusionismus (exclusionism), k nimž jako podkategorie zařazuje etnopluralismus (ethnopluralism). Pod toto kritérium zahrnuje ty strany, které věří, že etnika jsou specificky svázána s etnickou komunitou a proto vyžadují repatriaci těchto cizinců. Další podkategorií exclusionismu je antisemitismus [Mudde 2000:172], mezi jehož projevy zařazuje i „klasickou konspirační teorii“ projevující se u těchto stran v Německu, ve kterých jsou Židé popisováni jako mocná uzavřená skupina, která vede konspiraci proti Německu. Mudde poznamenává, že antisemitismus v projevech těchto stran je bližší xenofobii než rasismu a zdůrazňuje, že projevy antisemitismu jsou omezeny zákonným tlakem (legal pressure). Stejně tak je tomu i u rasismu, který podle Mudda není součástí ideologie. Pokud strany používají výraz rasa není to v souvislosti s proklamací nadřazenosti jedné rasy nad druhou [Mudde 2000:172].

Mezi znaky zastoupenými u všech těchto stran zařazuje Mudde také xenofobii, která se vyskytuje ve většině tiskovin těchto stran. „Všechno co je považováno za nepřátelské a odchylné se od jejich vlastního národa a obecných zásad, je zobrazováno jako negativní a vnímáno jako ohrožující.“ [Mudde 2000:172] Jejich kritika je zaměřena na Evropskou unii a rušení hranic, které představuje ohrožení pro jejich etnickou skupinu. Další nebezpečím pro ně představují Spojené státy a jejich kultura. Tyto strany spojuje kritika témat, kterými jsou imigrace a multikulturní společnost. „Imigranti jsou viděni jako konkurence, poněvadž berou práci, peníze a domy „vlastním lidem“ [Mudde 2000:173].

Dalším ideologickým znakem, který je přítomen u těchto stran, je požadavek zákona a pořádku (law and order), který se nejvíce projevuje v podobě odmítání tolerance a „volání po silném státu“ [Mudde 2000:173].

K dalším ideologickým rysům přiřazuje Mudde také ideologii, kterou nazývá Welfare chauvinism, který sice není v jejich politice tolik zřetelný, vzhledem k tomu, že se jejich socioekonomický program neliší od současného systému. Ovšem jak zdůrazňuje Mudde nejdůležitějším znakem tohoto welfare chauvinism je víra, „že z plodů národní/státní ekonomiky by měli na prvním místě (pokud ne úplně) těžit jejich „vlastní lidé“ [Mudde 2000:174-175].

Jak upozorňují autoři Hloušek a Kopeček v pozdější práci v roce 2007 Mudde toto vymezení modifikoval a větší důraz kladl na populismus [Hloušek, Kopeček 2010:215].

1.3 *Pierro Ignazi „tichá kontrarevoluce“ a vzestup krajní pravice*

Patrně největším přínosem Ignaziho je pojmenování rostoucí volební podpory těchto stran, související se změnou hodnot. Ignazi přispěl termínem „tichá kontrarevoluce“, kterým je možné vysvětlit vzestup krajní pravice v souvislosti s rychlými změnami souvisejícími s procesem globalizace. Ignazi tím tak reagoval na Ingelhartovu tezi o „tiché revoluci“ a vzestupu postmateriálních hodnot. Tato vlna přinesla vzestup zeleného hnutí a zároveň vytvořila specifickou štepící linii - cleavage materialní/postmateriální. Tímto Ignazi vysvětluje rozdíl mezi tradiční krajní pravíci úzce spojenou s fašismem a novou postmoderní extrémní pravíci [Ignazi 2003:19]. Tato postmoderní pravice se vymezuje vůči fašismu a namísto toho reaguje na nové potřeby.

Ignazi zdůrazňuje že k tiché kontrarevoluci přispěli i další faktory: jakými byla radikalizace politického diskurzu, polarizace stranického diskurzu, neschopnost tradičních stran odpovědět na nové problémy, nízké institucionální překážky pro vstup na politickou scénu, rostoucí krize legitimacy systému a důvěry v něj, rostoucí nespokojenost s korporativistickým státním managementem a klientelistickými praktikami, které zahrnují politickou korupci [Ignazi 2003:201-202].

Vzestup nového druhu - postmoderní - extrémní pravice od 80.-tých let vysvětluje Ignazi široce v souvislosti se změnami v tehdejší společnosti, na které většinou nebyly schopny reagovat etablované strany.

V osmdesátých letech se objevila nová ideologie Nové pravice⁴, která extrémní pravici ovlivnila natolik, že fašismus přestal být jediným jejím zdrojem. Nová pravice se deklarovala, i přes vnitřní rozpory, proti rasismu. Nová pravice, původně francouzsko-italská, se rozšířila do německy mluvícího prostředí hlavně mezi pravicovými anti-liberálními intelektuály, kteří v polovině 80-tých let převzali většinu jejích témat. Ignazi však konstatuje, že přes svůj malý vliv na politický diskurz vytvořila serii interpretací a intelektuálních prostředků, které překračovaly zájmy Nové pravice - Nouvelle Droite. To se týká především argumentu práva na rozdílnost oproti zmasovění současné společnosti, který byl převzat jako základní kámen pro „nový rasismus“, který byl propagován extrémní pravici [Ignazi 2003:24].

Další zdrojem pro extrémní pravici byl neokonzervatismus. Na konci 70.-tých let se začala probouzet nespokojenost částí veřejného mínění se socioekonomickým modelem, pro které používá Ignazi název keynesiánský kompromis, k němuž přiřazuje „rozsáhlé státní intervence do ekonomické a sociální sféry, přílišná pravomoc udílená odborům a bojovným menšinám, náklady sociálního státu ve smyslu vysoké míry daňového zatížení a ztráta tradičních hodnot.“ [Ignazi 2003:24]. Ignazi zdůrazňuje rozdíly mezi britskou a americkou variantou. Ignazi však podstatu spatřuje především v postojích vůči základním otázkám, které měly vliv především na extrémní pravici, než na původní konzervativní strany.

---

4 Ignazi zdůrazňuje u Nové pravice „odmítnutí liberalismu pro jeho údajnou redukci, pro jeho vazbu na komodity, nepřátelství k westernizaci světa a americké politicko-kulturní hegemonii, která způsobuje nivelizaci všech rozdílů a zničení „přirozených komunit“, hledání jiných způsobů participace než liberálně-demokratických, usilování o překonání tradičních konfliktních linií (cleavages)[Ignazi 2003:22].

1.4 Radikálně pravicový populismus

Do krajní pravice se řadí také radikálně pravicové populistické strany. Podle Betze tyto strany nesplňují definici pravicového extremismu⁵, přesto však nepopírá, že některé strany zaujaly jeho příznivce. Betz a Immerfall se ve své studii z roku 1998 zaměřili na tehdejší politiku stran, které spojoval „programový radikalismus a populistická provolání“, tyto charakteristiky přiřazuje k radikálně pravicovému populismu, který získal podporu v poslední době v „nejvíce rozvinutých západních demokraciích“ [Betz, Immerfall 1998:4].

Na otázku proč se přizpůsobily ústavnímu pořádku Betz vysvětluje tím, že strany které „překročily hranice dovoleného a přijatelného politického diskurzu a byly potrestány veřejným míněním nebo v parlamentu.“ [Betz, Immerfall 1998:3]

Populismus obecně je podle Betze „struktura argumentace, politický styl, strategie a ideologie“.⁶ Mezi strukturu argumentace řadí, vyslovená víra v obyčejného člověka, víra že existují jednoduchá řešení pro nejsložitější problémy světa, že obyčejnému člověku, navzdory vlastnění morální nadřazenosti a vrozené svobodě, byla odepřena možnost být vyslyšen [Betz, Immerfall 1998:4].

Betz podporuje názory mnoha autorů, že vzestup populismu obecně, tedy jak pravicového tak levicového, je úzce spjat se strukturálními společenskými změnami ve společnosti: „Úspěch současného radikálně pravicového populismu v hospodářsky rozvinutých společnostech je výsledkem hluboké a velké psychologické krize „lidových tříd“.“ [Betz, Immerfall 1998:8].

Jak však Betz konstatuje využití těchto skutečností nehraje nejdůležitější roli. Tou je podle Betze organizace strany, konkrétně vedení charismatickou postavou „schopnou formulovat politické a programové cíle“ [Betz, Immerfall 1998:9]. Podle Betze se ukazuje, že tyto strany mají vysoce organizovanou strukturu a jen úzký okruh se podílí na politických rozhodnutích. Toto charismatické vedení je schopno „odpovídat rychle a bez velké vnitřní debaty na nové otázky“ a z tohoto důvodu jsou schopni „změnit ideologický kurz“ [Betz, Immerfall 1998:9]. Betz uvádí jako příklad změnu

---

5 Tu charakterizuje jako „fundamentální odmítnutí demokratických pravidel hry, individuální svobody, odmítnutí rovnosti a práv pro všechny členy politické komunity a nahrazení autoritářským systémem, ve kterém jsou práva přičítána vlastnostem jako rasa, příslušnost k etniku nebo náboženství, na akceptaci ne-li propagaci násilí jako nezbytný způsob dosažení politických cílů jak v domácí tak zahraniční politice.“ [Betz, Immerfall 1998:3]. Radikální populisté, a v tom tkví podle Betze jejich úspěch, reflektují psychologické napětí asociované s nejistotami způsobenými širokými socioekonomickými a sociostrukturními změnami [Betz, Immerfall 1998:8].

6 Populismus však není u některých autorů chápán jako ideologie. Např. Jan Charvát. [Charvát 2007:71]

z ekonomického liberalismu na protekcionismus a vyřazení dřívější důležité otázky např. imigrace.

Na druhou stranu Betz upozorňuje, že právě u těchto stran „závisí jejich úspěch na působivosti, odhodlanosti, politické životnosti“ [Betz, Immerfall 1998:9]. To je jedním z důvodů proč podle Betze nezávisí pravděpodobnost etablování těchto stran jen na příznivém politickém klimatu. Betz v závěru tyto faktory shrnuje jako: politické vedení a vnitřní organizaci, politická kultura, institucionální uspořádání, a odpovědi etablovaných stran na populistické výzvy [Betz, Immerfall 1998:9].

2 Krajiní pravice v Rakousku po 2.světové válce

Počátky krajně pravicových subjektů je možné najít už před vznikem rakouské republiky. Jedním z jeho zdrojů byl liberalismus spojený s nacionalismem, který souvisel se soužitím více kulturních entit v mnohonárodnostní monarchii [Hloušek, Kopeček 2010:132]. V řadě prací je možno nalézt, že tyto subjekty⁷ vzešly z tzv. třetího tábora. Tyto tábory a jejich výrazné působení se projevilo především v konfliktním vývoji během první republiky, jejíž pád bývá přičítán právě aktivitě těchto táborů.

Pro potřeby této práce je nutné, zaměřit se především na období po 2. světové válce. Denacifikace v Rakousku neproběhla v takové míře jako v Německu [Fiala 1999:59]. O neochotě přijmout v Rakousku denacifikaci se velmi kriticky staví historik prof. Křen, když o postoji rakouské společnosti k denacifikaci a trestání nacistů píše, že „společnost silně do nacismu involvovaná se k ní stavěla pasivně, nevzbuzovali-li v ní nacisté dokonce sympatie.“ [Křen 2005:579]⁸ Pokud mluvíme o krajní pravici v době těsně po druhé světové válce lze ji charakterizovat svým pozitivním postoji k nacistické minulosti Rakouska. Následující výčet však zahrnuje pouze některé organizace, sdružení či spolky.

2.1 Organizace a spolky rakouské krajní pravice

Österreichischer Turnerbund (ÖTB)

Význam přikládá Ignazi organizaci zvané Österreichischer Turnerbund (ÖTB), jejíž aktivity spadaly do oblasti tělovýchovných aktivit zaměřené také na mládež a byla založena v roce 1952, jejíž aktivity podle Ignaziho „udržovaly nostalgické vazby na minulý režim, z tohoto důvodu jí byla komisi na obranu ústavy v roce 1981 ukončena podpora financování z veřejných prostředků“ [Ignazi 2003:108]. Tomuto sdružení přikládají velký význam také další autoři, vzhledem k její členské základně 70 tisíc členů. Její extremismus dokládají také rozhodnutím Zemského soudu ve Vídni z roku 1981. Dalším důkazem extremismu je odkazování členů ÖTB na myšlenky Friedricha Ludwiga Jahna, týkající se antisemitismu a nacionalismu [DÖW 1993:185].

⁷ Pro potřeby této práce je vhodná definice tzv. tábora (něm. Lager) a jeho působení za první republiky od doc. Hlouška, jako konceptu, který „ je vlastně metaforou spojující relativně uzavřenou sociální skupinu s politickou stranou hájící její zájmy a zároveň naznačující konotace jisté vnitřní struktury a vnější uzavřenosti vymezující jeden tábor oproti jiným.“ [Hloušek 2008:240]

Ring Freiheitlicher Studenten (RFS)

Jako další spolek napojený na krajní pravice jmenuje Ignazi spolu s dalšími autory organizaci Ring Freiheitlicher Studenten (RFS) Alianci liberálních studentů, z něhož vzešli budoucí lídři krajně pravicových uskupení jakým byl jeho zakladatel Norbert Burger a Jörg Haider, který byl federální sekretář mezi léty 1971 a 1974. Do roku 1971 RFS rekrutovala do svých řad mezi třetinou a čtvrtinou vysokoškolských studentů [Ignazi 2000:109].

Právě Norbertem Burgerem byla založena v roce 1967 Národně demokratická strana - National Demokratische Partei, která byla reakcí na liberalizaci v FPÖ a pokusem Burgera získat volební podporu mimo univerzitní kruhy. Ignazi Burgera označuje jako “bezkonkurenčního vůdce krajní pravice” [Ignazi 2000:109].⁹ Nejvýznamnějším voličským úspěchem Burgera byl volební zisk přes 140 tisíc hlasů v prezidentských volbách v roce 1980. Radikální program strany však neměl potřebný potenciál získat volební podporu. NDP byla v roce 1988 zakázána.

Kärntner Heimatdienst (KHD)

Činnost KHD, je spojena s fungováním na zemské úrovni Korutan, kde se deklaruje jako nadstranická, jak se alespoň v současné době prezentuje na svých internetových stránkách¹⁰ už v hlavičce. Mezi její témata patří obhajoba německví (něm. Deutschtum) a vymezuje se proti opatřením obsaženým ve státní smlouvě, které podporují slovinskou menšinu [DÖW 1993:466].

KHD neodpovídá podle autorů jejich kritériu pravicového extremismu a nelze je označit jako extrémní, ale spíše jako pravicově-extremní předpolní organizací (Vorfeldorganisation) [DÖW 1993:224]. KHD se v minulosti zapojila například do sporu o dvojjazyčné místní tabule v korutanských obcích, které splňují podíl slovinské menšiny podle Státní smlouvy z roku 1955. Do sporu o „Ortstafel“ se zapojil i Jörg Haider.

O tom do jaké míry ovlivňuje KHD politiku na úrovni spolkové země Korutany se názory jednotlivých politologů liší. Zároveň je nutné říci, že jinak KHD prosazovala svoje cíle v minulosti a jinak v současnosti.

⁸ Tento fakt se podle Křena, projevil v rakouské společnosti při volbě Waldheima prezidentem.

⁹ Burger sám byl zatčen, v souvislosti s teroristickými aktivitami v Jižním Tyrolsku.

¹⁰ KHD. 2011. Österreichs Größte parteifreie patriotische Bürgerinitiative. <<http://www.khd.at>> [Cit. 2011-12-25].

V současnosti se však tato občanská iniciativa snaží prezentovat na svých stránkách jako kompromisní - hledající konsensus, přesto však hájící zájmy německých obyvatel Korutan. Tato organizace vydává také periodika mezi něž patří *Der Kärntner*. Mezi témata tohoto periodika patří: připomínání civilních obětí komunistického partizánského boje, kritika pravidel pro dvojjazyčné obecní cedule a požadavky s tím související. KHD se také každoročně zapojuje do oslav referenda z roku 1919, po němž byly Korutany připojeny k Rakousku.

2.2 Strany krajní pravice

VdU Verband der Unabhängigen - Svaz nezávislých

Jako první stranu vzniklou v poválečné době, která vzešla z „třetího tábora“ lze považovat Svaz nezávislých, který vznikl v roce 1949. Ten, jak ho charakterizuje prof. Fiala, „měl tvořit liberální protiváhu oběma velkým stranám (SPÖ, ÖVP) a současně integrovat bývalé nacisty a jiné voliče nespokojené s poválečným politickým systémem.“ [Fiala 1999:55]. Anton Pelinka spatřuje v založení VdU také záměr SPÖ (prostřednictvím ministerstva vnitra) identifikovat stranu spojenou s nacismem, která by neumožnila získat hlasy takto identifikovaných voličů lidovců. Přesto Pelinka nepopírá, že by se obě velké strany o integraci těchto voličů nepokusily, už vzhledem k potřebě hlasů nutných k vítězství¹¹ [Pelinka 1993:470].

Politiku VdU ovlivnila nutnost být akceptována poválečnými okupačními mocnostmi, ale jak Ignazi dodává jejím hlavním programem však bylo rušení restrikcí proti bývalým nacistům. Ignazi považuje pozdější volební vzestup strany jako doklad toho, jak úzce spolu tyto skupiny byly propojeny, že počet amnestovaných, kteří získali znovu volební právo se rovná rozdílu hlasů zisku VdU ve volbách v roce 1949 a 1951 [Ignazi 2003: 110].¹² Přesto je možné konstatovat, že se straně VdU nepodařilo „vystoupit z izolace“ kvůli vazbě na nacistickou minulost [Fiala 1999:55].

Snahou VdU byla také snaha o spolupráci s Německem, někteří autoři tuto snahu chápou velmi kriticky Anton Pelinka ji dokonce považuje za “substituci Anschlussu”

¹¹ „Die SPÖ versuchte insoferne eine Neuauflage der Politik der Gettorisierung, als sie, vor allem um eine Stärkung der ÖVP durch die Stimmen der ehemaligen Nationalsocialisten zu verhindern, die Gründung einer speziell für diese Wähler gedachte Partei unterstützte.“ [Pelinka 1993:470]

¹² Ignazi poznamenává, že i obě velké strany museli integrovat bývalé nacisty, také proto, že musely „odstranit potenciálně nebezpečný monopol voličské reprezentace VdU“ [Ignazi 2000:110]

[Hloušek, Sychra 2004:103]. Z toho pohledu je možné chápat pozitivní postoj k snahám o evropskou integraci, který jim dával naději na spolupráci s Německem v jejím rámci.

Velkou ránu znamenala pro VdU podle Ignaziho Státní smlouva v roce 1955, jež „vyléčila bolestivou národní ránu zemského rozdělení“ a tím odstranila důvod existence strany [Ignazi 2003:110].

FPÖ¹³ (Freiheitliche Partei Österreichs) Svobodná strana Rakouska

Z okruhu kolem VdU vznikla v roce 1955 FPÖ Svobodná strana Rakouska, tvořená převážně nacisticky orientovanými členy a méně také liberály. V jejímž čele stanul Anton Reinthaler, bývalý nacist a ministr zemědělství ve vládě Seyss-Inquarta [DÖW 1993:328].

V průběhu času se však politika této strany vedená jednotlivými představiteli lišila a to je také důvod, proč nelze pohlížet na stranu FPÖ jednoznačně jako na stranu antisystémovou a bylo velmi zjednodušující označit stranu jako pronacistickou.

Na problematičnost v pojetí nacionalismu u FPÖ upozorňuje Petr Fiala, podle kterého je možno nacionalismus chápat dvojím způsobem: „na jedné straně německý nacionalismus, který se do určité míry kriticky staví proti rakouskému státu a na druhé straně je to naopak rakouský „nacionalismus“ resp. rakouské vlastenectví, které ve vedení strany a zřejmě i v členské nebo voličské základně získalo rozhodující většinu v průběhu devadesátých let.“ [Fiala 1999:61].

Ve straně se začaly prosazovat změny s nástupem Friedricha Petera, který nastoupil do čela strany v roce 1958 a setrval zde přes dvacet let. Pod jeho vedením strana „pronikla i mimo tradiční postnacistický okruh svých voličů“ [Hloušek 2008:179]. Strana zároveň získala voliče v akademickém prostředí [Fiala 1999:55]. Nutno však dodat, že je nutné vnímat Friedricha Petera jako bývalého člena SS, jehož postoj k liberalismu lze chápat jako pragmatický [Riedlsperger 1998:29]. Nové podněty tak přicházejí se společenskými změnami 60.- tých let v Rakousku i do FPÖ, kam přichází liberálně naladěná generace, která přinesla také ekologická témata. FPÖ v roce 1968 byla dokonce první stranou v Rakousku, která do svého programu přijala stanoviska týkající se ochrany životního prostředí [Riedlsperger 1998:33]. Jako důkaz změny ve stranické orientaci je vznik NDP pod vedením Norberta Burgera, který přijal

---

13 Název strany je v českém prostředí překládán rozdílně. Název strany je v českém prostředí překládán rozdílně. Prof. Říchová překládá její název jako Svobodná strana Rakouska [Říchová 2009], v pracích brněnským politologů se objevuje jako strana Svobodomyslná strana Rakouska [Dančák, Fiala1999, Hloušek 2008].

odštěpenou nesouhlasící část FPÖ. Rok 1968 přinesl změny ve volebních pravidlech bylo posunuta hranice aktivního volebního práva z 21 na 19 let, a pasivního na 25 let, čímž se nabízela možnost oslovit i mladší voliče.

Důležitým mezníkem bylo také uznání kancléřem Brunem Kreiskym, který využil podpory FPÖ pro svou menšinovou vládu v roce 1970, Hloušek však konstatuje, že „Peterova taktika limitované podpory Kreiského vlády přinesla straně i podstatné zvýšení politického potenciálu” [Hloušek 2008:179]. Tato forma spolupráce zároveň FPÖ umožnila prosadit volební reformu z roku 1970, zvýhodňující malé strany¹⁴ [Fiala,1999:56]. Volební reforma však nezlepšila pozici FPÖ, zatímco pro první Kreiského vládu byla nutná její podpora, po předčasných volbách získali socialisté v čele s Kreiskym v Národní radě většinu k složení samostatné vlády.

Mezi léty 1978-1979 pod vedením Alexandra Götze se snažila sblížit s ÖVP. Tato snaha ovšem ztroskotala. V roce 1980 Götze nahradil Norbert Steger a ten se pokusil jít opačným směrem k SPÖ. Další vývoj strany je chápán jako obrat k sociálnímu liberalismu, který ovšem zvýšil její koaliční potenciál [Hloušek, Kopeček 2010:132]. Ignazi chápe roli Stegera jako předsedu, který nebyl zatížen extrémní pravicí a pod jehož vedením se dala FPÖ cestou německé FDP, kdy strana postupně „akceptovala rysy autentického liberalismu“, což se později odrazilo i v Salzburském programu v roce 1985 [Ignazi 2003:112, srov. Fiala 1999: 56, Hloušek 2008:179].

Tento obrat umožnil FPÖ účast ve vládní koalici, nutno dodat vůbec poprvé, která byla uskutečněna s SPÖ, a která po období „Kreiského éry“ už nedokázala vládnout sama. Vládní koalice, v čele s Fredem Sinowatzem (SPÖ) byt' trvajícím pouze od roku 1983-1986 měla velký dopad na vnitřní situaci v FPÖ. Dalším důvodem k nespokojenosti uvnitř strany se stal úbytek protestních voličů, kteří s účastí FPÖ na vládě ztratili důvod tuto stranu volit [Hloušek 2008:179].

Tlaky související s těmito spory vyvrcholily volbou Jörga Haidera do čela strany, jež byl zvolen díky přízni především konzervativců a německých nacionalistů ve straně

¹⁴ Z dosavadních 25 byl snížen počet obvodů na 9, těchto devět obvodů tvořilo devět spolkových zemí a zároveň byl zvýšen celkový počet mandátů ze 165 na 183 [Hloušek 2008:93, Říchová, Strahalová 2009:191]. Ovšem tato změna čelila kritice za to, že „neumožňovala osobní kontakt kandidátů a voličů a že dávala veškerou politickou moc v procesu tvorby volebních kandidátek do rukou politických stran.“ [Hloušek 2008:93] Tato reforma „posílila možnosti především menších stran získat mandát v Národní radě” [Říchová, Strahalová 2009:191]. To se projevilo zejména u FPÖ. Ta dosáhla při shodném počtu voličské podpory 5,5 % ve volbách v roce 1970 a předčasných volbách v následujícím roce, FPÖ zdvojnásobila svůj výsledek z 5 na 10 mandátů. Tento výsledek je však nutné chápat v souvislosti s navýšením celkového počtu mandátů ve sněmovně a také rozdílným počtem hlasů odevzdaných v těchto dvou volbách, jež byl použit k přepočtu na mandáty tehdy platnou Hareovou kvótou.

[Riedlsperger 1998: 29]. Kancléř Sinowatz však po Haiderově nástupu do čela tuto tzv. malou koalici zrušil [Říchová, Strahalová 2009: 196]. Koalice potom ještě pokračovala do předčasných voleb v čele s Vranitzkym, ovšem po těchto volbách ve kterých ztratili socialisté hlasy, se Vranitzky opět uchýlil k vládní spolupráci s ÖVP a velké koalici.

Strana si zvolila protestní témata a z nich také dokázala vytěžit volební hlasy. Je ovšem zajímavé pozorovat jakým způsobem se měnila Haiderova retorika. Haider se také později distancoval od některých svých výroků, které směřovaly k nacistické minulosti [Riedlsperger 1998:40]. Měnily se také haiderovy výroky týkající se ekonomického programu. V Haiderově populistickém stylu se odrážela jak neoliberalní tak sociálně zaměřená témata.

Pod Haiderovým vedením strana získávala hlasy kampaní zaměřenou na kritiku vlády (zločinnost, nezaměstnanost, plýtvání penězi daňových poplatníků, korupce) a zároveň vystupovala pro privatizaci státem vlastněných podniků a za nižší daně a snížení překážek v podnikání [Riedlsperger 1998:29].

Velkou kontroverzi v roce 1992 ve straně vyvolala kampaň “Austria First”, kde se strana pod Haiderovým vedením pokoušela prosadit dodatek k ústavě, kde mělo být prohlášeno že Rakousko není přistěhovaleckou zemí a s tím související opatření. To vyvolalo také pobouření u veřejnosti i pozornost medií v zahraničí [Riedlsperger 1998:36].

V roce 1993 se část členů strany nespokojených s Haiderovým stylem – např. Heide Schmidt, a podnikatel Mautner-Markhof¹⁵, rozhodli založit novou stranu LIF Liberální fórum, jež se vyprofilovala jako sociálně liberální [Hloušek, Kopeček 2004:67, Říchová, Strahalová 2009:197]. Volební podpora LIF je ovšem velmi malá. V obdobích 1994 a 1995 toto uskupení překročilo 4% volební klausuli, ovšem od roku 1999 se jí to už nepodařilo. LIF ve srovnání s FPÖ a BZÖ je „skutečně liberální“ [Hloušek, Kopeček 2010:133].

Nová témata přinesl také konec studené války a s ním rozšiřování EU a možnosti vstupu do NATO [Riedlsperger 1998:29]. V roce 1994 strana zaznamenala rekordní výsledky v třech zemských volbách, díky nespokojenosti voličů s oběma velkými

---

15 Když Ideolog strany Andreas Mölzer začal používat v oficiální rétorice strany termín Umvolkung (odnárodňování), který připomínal nacistickou minulost, tak Mautner-Markhof podmínil svou existenci ve straně a funkci místopředsedy odchodem Mölzera z FPÖ.

Když Moelzer na tuto výzvu nereagoval tak Mautner-Markhof skutečně stranu opustil, a připojil se k LIF [Hloušek 2008:224].

stranami, vládní politikou vyjednávání o vstupu do EU a imigrací [Riedlsperger 1998:36].

Vzhledem k faktu, že strana získala podporu „napříč třídní strukturou rakouské společnosti“ se během 90. let stala „průřezovou“ stranou [Hloušek, Kopeček 2004:67].

V roce 1999 FPÖ získala 26,9% hlasů a tento nejúspěšnější dosavadní volební výsledek byl zároveň v celorakouském kontextu druhý - byť třetí ÖVP zaostávala s nepatrným rozdílem [Fiala 1999:58]. V těchto volbách volilo FPÖ více dělníků než SPÖ, tento fakt přiměl Ignaziho konstatovat, že FPÖ je „rakouskou dělnickou stranou“ [Ignazi 2003:122].

Volební podpora straně spolu s neshodami a prohlubujícím se schodkem, na který ÖVP v čele s Wolfgangem Schüsselem nemohla přistoupit, otevřela možnost vyjednávání o budoucí vládě. Přes negativní mezinárodní odezvu se FPÖ nakonec stala členem vládní koalice. To ovšem, jak se záhy ukázalo, způsobilo vnitrostranické spory.

Významnou roli v ní sehrál také sám Haider, který zůstal v zemské politice a zastával post hejtmana. Haider si však udržel vliv i když byl v květnu 1999 vystřídán Susanne Riess Passer, která nakonec z funkce odstoupila a s ní ještě další členové vedení. Ve straně nakonec vedení převzali Haiderovi stoupenci a v roce 2004 nastoupila do čela Haiderova sestra Ursula Haubner. Vnitrostranické spory nakonec skončily odštěpením Haiderova křídla a založením BZÖ [srov. Hloušek 2008:224]. FPÖ vzhledem k její účasti na vládě a sporech v následujících volbách ztratila voličskou podporu a získala pouze 10%.

V roce 2005 se stal předsedou FPÖ mladý a energický Heinz-Christian Strache, který si předsednictví ve straně udržel až do současnosti. Strachemu není možné upřít velkou schopnost se mediálně prosadit. Zajímavá je i podobná vizuální image s Haiderem. Strache se snaží navázat spolupráci se studentskými spolky Burschenschaft, které by měly tvořit „tvrdé jádro“ strany. Není ovšem bez zajímavosti, že toto prostředí současnému předsedovi není vlastní - nemá totiž vysokoškolské vzdělání ani maturitu.¹⁶ Strache nakonec pod tlakem médií a veřejného mínění upustil od původně avizovaného vystoupení k připomenutí památky padlých vojáků na výročí ukončení války 8. května 2011 na vídeňském Heldenplatzu, který byl pořádán právě tímto spolkem.¹⁷

¹⁶ Der Standard. 2011. Strache umwirbt wieder den rechten Rand <<http://derstandard.at/1304428543540/Strache-umwirbt-wieder-den-rechten-Rand>>[Cit. 2011-12-25].

¹⁷ Der Standard. 2011 Der Standard. 2011. Rechtes "Totengedenken" ohne Strache.

Mezi témata na které strana navazuje, patří kritika vlády a požadavky na omezení přistěhovalectví. FPÖ pod vedením H. Ch. Stracheho se opět prezentuje svým populistickým stylem, kdy nachází na problémy jednoduché řešení a hlasitě je prezentuje. V její kampani se objevují dosti kontroverzní hesla. Strana voličsky profituje ze strachu z islámu. Demonstrace proti budování mešit či islamizaci probíhají dodnes za účasti představitelů současné FPÖ, nebo s jejich podporou¹⁸

V roce 2007 bylo sníženo aktivní volební právo z osmnácti na šestnáct let [Říchová, Strahalová 2009:192], toho se snažil využít i předseda FPÖ H. Ch. Strache. Zaměřil volební kampaň, pro volby v následujícím roce, také na tyto voliče, kterým byla uzpůsobena volební kampaň, kdy Strache osobně navštěvoval kluby pro mládež a prezentoval zde program FPÖ a dokonce zde zpíval předvolební píseň. FPÖ tehdy dosáhla volebního zisku 17,5 %.

Velkým úspěchem byly pro stranu vídeňské volby v roce 2010, kdy se stala v tradiční baště SPÖ druhou nejsilnější stranou se ziskem 25,7 % a oproti předchozím volbám 2005 získala o téměř 11% více.¹⁹

BZÖ (Bündnis Zukunft Österreich) Svaz pro budoucnost Rakouska

Tato strana vznikla v roce 2005 v podstatě jako odštěpek FPÖ, která byla v této době součástí vládní koalice v čele s Wolfgangem Schüsslem (ÖVP). Strana se zmítala v rozporech už od vzniku koalice v 1. vládě Schüssela v roce 1999. Svou roli zde sehrál právě Jörg Haider, když se sice záhy po volbách 1999 distancoval od celostátní politiky a prohlašoval, že se bude věnovat postu zemského hejtmana v Korutanech [Hloušek 2006:200], kde byl ve stejném roce s přestávkou opět zvolen. Vzhledem k tomu, že ke straně přestoupili i poslanci FPÖ v Národní radě a také vládní ministři bez nichž by koalice nezískala podporu, stala se BZÖ zároveň i stranou vládní.

Programově se strana od původní FPÖ nelišila, i když zde dominovaly oblastní témata. BZÖ však svou kampaň postavila na osobě Jörga Haidera a na identitě německých Korutaňanů v případě Korutan.

Strana kandidovala poprvé na celostátní úrovni ve volbách v roce 2006, jejím předsedou byl ovšem Peter Westenthaler [Hloušek 2008:227], kdy překročila volební

<<http://derstandard.at/1304551322074/Rechtes-Totengedenken-ohne-Strache>>[Cit. 2011-12-25].

¹⁸ Der Standard. 2011. Islam-Demo: Strache und die echten Wiener. <<http://derstandard.at/1276413450376/Nachlese-Islam-Demo-Strache-und-die-echten-Wiener>> [Cit. 2011-12-25].

¹⁹ Wien Gesamt Gemeinderatswahl 2010. <<http://www.wien.gv.at/wahl/NET/GR101/>> [Cit. 2011-12-25].

klausuli 4% výsledkem na celostátní úrovni, avšak ambicí Jörga Haidera byl také přímý mandát tzv. Grundmandat, který ovšem strana neobhájila ani v Korutanech. Zde tato strana dosahovala nejlepších výsledků vzhledem k její personální ukotvenosti na tuto spolkovou zemi. V roce 2008 v předčasných volbách strana dosáhla větší voličské podpory než v předchozích volbách, a to také na celostátní úrovni. Opět se potvrdilo, že strana má největší volební zisky ve spolkové zemi Korutany, kde strana získala 38,5% a zvítězila zde s převahou nad SPÖ (28,1%). Haiderova strana díky této významné voličské podpoře získala 4 přímé mandáty (Grundmandate) a to za všechny regionální volební obvody - Kärnten Ost, Kärnten West, Klagenfurt a Villach.²⁰ Na celostátní úrovni potom strana celkem získala 10,7 % a zaostávala tak za svou konkurenční stranou - ve smyslu konkurence na krajní pravici - o necelých 7%. Jejich společný výsledek dosahující 28%, je pro krajní pravici významný a v podstatě překonal dosud nejlepší výsledek FPÖ pod vedením J. Haidera v roce 1999.

Situace ve straně BZÖ se změnila po Haiderově předčasné smrti v roce 2009. Pro zemské volby v březnu 2009 vystupovala BZÖ v Korutanech jednotně a prezentovala se jako odkaz Jörga Haidera, tato strategie zaznamenala volební úspěch a BZÖ přinesla opět křeslo zemského hejtmana, kterým se stal Gerhard Dörfler.

Na veřejnost se po Haiderově smrti dostala řada skandálů týkající se nejen Haidera samotného, ale i problematické hospodaření v Korutanech např. v Bance Hypo-Adria, která byla vyšetřovaná pro nejasné investice, které měly být údajně napojené na drogovou mafii. Banka pak musela být rakouským státem zestátněna aby byly pokryty její ztráty. Členové BZÖ se snažili od těchto afér distancovat.

Vzhledem k tomu, že BZÖ byla silnějším soupeřem FPÖ téměř jen v Korutanech a předseda FPÖ brzy po smrti Haidera prohlásil, že poslanci BZÖ, jsou v klubu FPÖ vítáni, nabízela se příležitost opětovně tyto strany spojit. Po několika jednáních přešla část BZÖ k FPÖ, stalo se tak zejména v Korutanech, kde byla tato strana nejsilnější.

V současné době tato spolupráce probíhá na spolkové úrovni v Korutanech jen u části členů, kdy kandidátka nese název FPK- die Freiheitlichen in Kärnten v čele s Uwe Scheuchem, a zemským hejtmanem Gerhardem Dörflerem. Její parlamentní

---

²⁰ Bundesministerium für Inneres. 2008. Nationalratswahlen 2008. <<http://wahl08.bmi.gv.at>> [Cit. 2011-12-25].

klub spolupracuje s FPÖ. Tato strana má kandidovat ve volbách do Národní rady na kandidátce FPÖ.

V BZÖ zbyli členové na korutanské a spolkové úrovni např. někdejší předseda Westenthaler a sestra Jörga Haidera - Ursula Haubner. Tato strana má stále fungující parlamentní klub.²¹

BZÖ postavila také kandidátku v roce 2010 do komunálních voleb a také do specifických voleb ve Vídni, kde byl jejím klíčovým kandidátem bývalý ekonomický redaktor ORF Walter Sonnleitner.²² Strana však nedokázala proměnit žádný mandát do vídeňského zemského sněmu (Landtagu)²³.

Strana BZÖ se na sněmu v korutanském Villachu 2011 pokusila politicky vyprofilovat a pozměnila si také oficiální logo²⁴. Její předseda Josef Bucher deklaruje politické směřování strany jako pravicově liberální - rechtsliberal. Josef Bucher, jež na svých internetových stránkách považuje za svůj politický vzor Jörga Haidera, vystupuje na rozdíl od Haidera pro vstup do NATO - jako levnější a efektivnější varianty.²⁵ Současná BZÖ se po vzoru dřívější FPÖ pod vedením Haidera zapojuje do iniciativ. Příkladem je iniciativa Genug gezahlt!, která je namířena proti finančním záchranným opatřením v rámci EU – Řecko, bankovní instituce. Strana tím zároveň deklaruje svůj vztah k daňové politice. Jedním z témat v nichž se FPÖ a BZÖ shodují je zákaz atomové energie a také imigrace, která má ovšem větší význam u FPÖ a hlavně jejího předsedy.

Na současnou situaci ve stranách řazených ke krajní pravici má vliv také dění na vládní úrovni. Od voleb v roce 2006 probíhá na vládní úrovni spolupráce v rámci velké koalice, která zažívá personální výměny. Poslední změna proběhla v dubnu 2011 v lidoveckém obsazení, kdy post vicekancléře a ministra financí opustil Josef Pröll. V postu vicekancléře ho nahradil Michael Spindelegger a s ním proběhla výměna v ministerském zastoupení ÖVP.

²¹ <http://www.parlament.gv.at/WWER/KLUBS/>

²² Die Presse. 2010. Ex-ORF-Mann führt das BZÖ in Wien an. <<http://diepresse.com/home/politik/innenpolitik/577760/ExORFMann-fuehrt-das-BZOe-in-Wien-an?from=suche.intern.portal>> [Cit. 2011-12-25].

²³ Wien Gesamt Gemeinderatswahl 2010. <<http://www.wien.gv.at/wahl/NET/GR101/>> [Cit. 2011-12-25].

²⁴ Die Presse. 2011. BZÖ mit neuem Logo und Slogan. <<http://diepresse.com/home/politik/innenpolitik/629608/BZOe-mit-neuem-Logo-und-Slogan?from=simarchiv>> [Cit. 2011-12-25].

²⁵ Die Presse. 2011. Darabos "garantiert" Neutralität. BZÖ will Nato-Beitritt. <<http://diepresse.com/home/politik/innenpolitik/634595/Darabos-garantiert-Neutralitaet-BZOe-will-NatoBeitritt?from=suche.intern.portal>> [Cit. 2011-12-25].

Přes všechny předpoklady se nepotvrdil definitivní zánik BZÖ, který byl očekáván po smrti Haidera. Naopak se potvrdilo, že ani BZÖ není jednotnou stranou a existují zde rozdílné názory, které jak se ukázalo byly nejspíše Haiderem samotným potlačeny, což se projevilo po jeho smrti. BZÖ vystupovala jednotně po smrti Haidera pouze v zemských volbách v roce 2009. V současnosti tedy v Rakousku fungují tři volební formace vzniklé z krajní pravice, z nichž pouze dvě deklarovaly spolupráci ve spolkových volbách do Národní rady. Je tedy patrné, že konkurence na krajní pravici bude pokračovat.

3 Jörg Haider: Ideologie nebo Populismus?

Jörg Haider se dokázal na spolkové úrovni v postu předsedy FPÖ (FPÖ-Obmann) udržet od roku 1986 do roku 2000, kdy FPÖ vstoupila do vlády. V době vstupu do vlády se Haider už plně věnoval zemské politice, jako korutanský zemský hejtman (Landeshauptmann). Jeho vliv se však projevil na rozkolu v FPÖ a vzniku nové strany BZÖ v roce 2005, kterou spoluzakládal a jenž v prvním pokusu v parlamentních volbách v roce 2006 překročila volební klausuli 4 % především díky volebním úspěchům v Korutanech. Tato strana však nedokázala na spolkové úrovni překonat výsledek „původní“ FPÖ.

Je tedy patrné, že volební úspěchy krajní pravice nebyly spjaty pouze s osobností Jörga Haidera. Jeho více než dvacetiletý vliv na celorakouskou politiku se odvíjel v kontextu přeměny rakouské společnosti, jejíž kořeny lze nacházet už od 60.ých let.

3.1 *Proměna rakouské společnosti jako předpoklad Haiderova úspěchu*

V obecné rovině přinesla 60. léta vzdělanost a politickou emancipaci. Díky tomu se občané považovali za kompetentní v posuzování politiky a proměnilo se jejich vnímání politické elity [Mudde 2004:554]. Tento fakt lze také chápat jako jedno z odůvodnění větší volatility a nárůstu počtu protestních voličů, jejichž hlasy byly klíčové pro vzestup Haiderovy FPÖ.

Postupem času došlo k úpadku rakouského konsenzuálního modelu. Ten byl zaveden po zkušenostech s problematickým politickým vývojem za první republiky, měl zajistit politickou stabilitu a akceschopnost vlády a nalézt prostředky „jak při stejně silně segmentované společnosti vytvořit mechanismy konsenzuálního jednání politických elit“ [Hloušek, Kopeček 2004:59]. V souvislosti s provázaností stran s odborovými svazy²⁶ se hovoří o neokorporatismu [Říchová, Strahalová 2009:195].

²⁶ Funkci nejvyššího orgánu odborů a profesních komor zastává Rakouský odborový svaz. (Österreichischer Gewerkschaftsbund – ÖGB), „tento orgán sice nemá žádné statutární postavení, ale přísluší mu právo prodiskutovat navrhované zákony dotýkající se ekonomické sféry rozvoje společnosti.“ [Říchová, Strahalová 2009:188] V Rakousku je povinné členství ve 4 komorách (obchod, práce, zemědělství a svobodná povolání) [Říchová 2000:189].

Jako prvek typický pro Rakousko je mechanismus tzv. proporční demokracie (Proporz), které souvisí s fungováním obou největších stran v rámci velké koalice. "Poměrné zastoupení obou velkých stran - ÖVP a SPÖ - bylo přenášeno z roviny fungování koaličních vlád do nižších pater politiky i nepolitického prostředí." [Hloušek, Kopeček 2004:64]. Místa ve veřejné správě a školství – ředitelé škol, byla obsazována na základě Proporz prostřednictvím místních organizací obou velkých stran [Hloušek 2008:160]. Princip proporcionality byl uplatňován např. i ve velkých bankách a v průmyslových podnicích [Říchová 2009:195]. Nejvíce tento systém byl uplatňován od poloviny 50.tých let do rozpadu velké koalice v roce 1966, kdy přetrvával i na nižších úrovních tzv. sociálního partnerství [Pelinka, Rosenberger 2003:69, srov. Hloušek 2008:87].

Vysvětlení úpadku tohoto systému nabízí Anton Pelinka. Paradox rakouské konkordantní demokracie²⁷ (termín, ke kterému se Pelinka pro pojmenování přiklání) vidí v tom, že začala sama rozvracet svoje původní předpoklady. Když byl dosažen její cíl – stabilizovat systém, stala se sama nadbytečnou. Tak se podle něj začaly objevovat konflikty, které byly předtím drženy pod kontrolou díky konsenzu elit v konkordantní demokracii. Jedním z nich byla národně-socialistická minulost [Pelinka, Rosenberger 2003:69].

Jako další důsledek proměny společnosti lze vnímat i sekularizaci [Hloušek 2008:188]. Tento požadavek byl charakteristický původně pro třetí a sociálně-demokratický tábor, který ovšem později našel odezvu i u lidovců ÖVP. FPÖ pod vedením Haidera se snažila přilákat svou kampaní také katolické věřící svým programem v roce 1997, a přestože od tohoto záměru bylo upuštěno vzhledem k tradičnímu postoji tohoto tábora, v programech se objevují populistické apely, které by mohly zaujmout tyto konzervativní voliče [Riedelsperger 1998:33].

3.2 „Třetí tábor“ významná voličská základna FPÖ – proměna jeho zdrojů nacionalismu a populismu

3.2.1 Nacionalismus v FPÖ

Přesto, že v období 1. republiky převážil u třetího tábora německý nacionalismus nad liberalismem, stala se tato orientace po druhé světové válce velmi problematická.

---

²⁷ Termín Konkordanzdemokratie v současnosti převažuje jako označení v německé literatuře [Říchová 2000:199]

Především Anschluss myšlenku německého nacionalismu zdiskreditoval [Riedlsperger 1998:31].

Rakousko bylo podle FPÖ součástí německého národa [Hloušek 2008:180] tedy alespoň kulturního, k myšlence rakouského národa se strana dlouho stavěla negativně. V roce 1988 se Haider vyjádřil k rakouskému národu, jako ideologickému omylu a za použití těchto výrazů byl obviněn z pravicového extremismu a neonacismu. Ovšem sám Haider došel k obratu, v němž se vyslovil pro „ukončení německo-nacionalistického šovinismu.“ [Riedlsperger 1998:31]. V souvislosti s tím jak se měnil v Rakousku postoj a identifikace s Rakušanstvím, se změnila i strategie Haidera z původního pangermanismu k rakouskému nacionalismu - podle Ignaziho se tak stalo v polovině 90.tých let „nikoli náhodou“, ale právě v souvislosti s identifikací s Rakušanstvím [Ignazi 2003:111].

Jörg Haider vzhledem k prostředí svého dospívání - jeho rodiče byli členové nacistické strany - byl patrně ovlivněn také z části ideologií nacismu, ta však i přes jeho velmi kontroverzní výroky nepředstavuje výraznou politickou orientaci a strana pod jeho vedením se neorientuje na obhajobu nacismu. Tyto výroky přinesly Haiderovi mezinárodní pověst velmi kontroverzního politika, a jeho výroky si všimla i zahraniční media²⁸.

Je však patrné, že velká část voličů FPÖ se nestaví k hodnocení nacionalismu natolik kriticky, jako je tomu u ostatních stran [Ignazi 2006:121]. Výroky stranických představitelů mají být pochopitelnější s ohledem na vývoj třetího tábora. Podle prof. Fialy „nešlo tak ani o ožívování nacismu, ale spíše o pokus oslovit některé voličské kruhy právě tím, že je jim nabídnuta jistá míra akceptance minulosti.“ A úspěch této strategie je spíše zásluhou „rakouského způsobu řešení vyrovnávání se s vlastními dějinami.“ [Fiala 1999:60].

S nacionalistickou orientací strany souvisí také xenofobní postoje Haidera i některých hlavních představitelů strany. V devadesátých letech patřilo Rakousko k cílům přistěhovalců např. ze zemí bývalé Jugoslávie a Turecka. S přibývajícím počtem sílila také její kritika touto stranou. Dokladem toho je FPÖ podporovaná iniciativa Austria First. Tato petice vznikla v listopadu 1992 poté co vláda odmítla Haiderovo ultimátum na přijetí návrhů FPÖ týkajících se imigrace [Reisigl, Wodak

²⁸ BBC news. 2002. Profile: Controversy and Joerg Haider. <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2247420.stm>> [Cit. 2011-12-25].

2001:152]. Tato petice měla do ústavy přidat dodatek, že Rakousko není přistěhovaleckou zemí. Její další body byly namířeny na obavu ze ztráty pracovních příležitostí a nákladů na sociální systém, zdravotní péči a školství, kde se hovořilo o zneužívání sociálních výhod [Reisigl, Wodak 2001:152- 155]. Tyto požadavky výlučnosti využívání sociálního systému pro vlastní obyvatele, je typickým znakem krajní pravice, který Ignazi označuje jako tzv. welfare chauvinism [Ignazi 2006:120].

Vzhledem k tomu, že tato petice vyvolala negativní reakce i u některých členů FPÖ např. Heide Schmidt a protikampaň, která tuto iniciativu vnímala jako xenofobní a rasistickou, získala tato petice přes 417 tisíc hlasů, což neodpovídalo ani voličské podpoře v předchozích volbách (782 tisíc hlasů) [Reisigl, Wodak 2001:152]. Tato petice vzbudila také velkou pozornost medií, na její podporu dokonce vystupovaly nejčtenější ovšem bulvární noviny Die Neue Kronen Zeitung [Reisigl, Wodak 2001:171].

Zemské volby v roce 1994 ve třech zemích, v nichž FPÖ byla voličsky úspěšná, dokazovaly na cíleně zaměřenou kampaň FPÖ. Výsledky exit pollů udávaly pohnutky voličů FPÖ, jímž byly: protest proti vládnoucím stranám velké koalice a protest proti vládou vedeným přístupovým jednáním do EU a dalším významným tématem byl strach z imigrace [Riedlsperger 1998:36].

Spolkové volby ve stejném roce byly ve znamení antifašistického boje, jež měli na programu SPÖ, Zelení a LIF. Tři dny před volbami se v německé televizi dokonce objevilo amatérské video, ve kterém Haider mluvil k válečným veteránům, mezi nimiž byli členové SS, tento fakt podpořil tuto antifašistickou kampaň [Riedlsperger 1998:38].

Kampaň v roce 1999 ve srovnání s předchozími lze označit za nejvíce xenofobní, když strana prezentovala ve Vídni svůj program hesly jako zastavit přecizení „Überfremdung“, tento termín používal nacistický ministr propagandy Goebbels [Reisigl, Wodak 2001:144].

Jako motivace pro volbu FPÖ, kterou voliči udávali v roce 1999, byla nejčastěji kritika skandálů, korupce a problematika imigrace. Jako další významnou motivací pro volbu FPÖ byl protest proti vládě velké koalice [Ignazi 2006:119, srov. Hloušek 2008: 223]. V dalších předčasných volbách strana přišla o protestní voliče, které ztratila z důvodů své účasti na vládní koalici.

Přes původní postoj strana změnila orientaci na odmítání přístupu k EU, jako obrany národní kultury před globalizací a multikulturalismem [Ignazi 2006:119]. Tento postoj se změnil v roce 1993 a souvisel také s východním rozšiřováním [Hloušek

2008:221]. Odmítání Evropské integrace je přítomné u řady krajně pravicových subjektů.

Strana pod vedením Haidera po vstupu do Evropského parlamentu v roce 1994 odmítla spolupracovat s Jeanem Marie Le Penem. Strana rovněž není členem Le Penem založené ultrapravicové organizaci Euronat [Fiala, Mareš, Sokol 2007:174-175].

Jörg Haider se však sám pokusil v roce 2005, tehdy podhlavičkou nově založené BZÖ, získat ke spolupráci krajně pravicové subjekty (mezi nimi Vlámský blok a Ligu Severu), které mu vyjádřily podporu v roce 2000 během protestů proti vstupu FPÖ do vlády [Fiala, Mareš, Sokol 2007:177].

3.2.2 Liberalismus

Liberalismus, jež patřil k dalším tradičním zdrojům, je nutno chápat i s jeho historickým vývojem, který se začal v třetím táboře v polovině 19. stol. Proto je nutné odlišovat liberalismus v historickém a socioekonomickém kontextu i v případě FPÖ. U řady autorů se objevují hodnotící tvrzení dané výkladem a postojem k liberalismu.

V počátcích se liberalismus ve třetím táboře vymezuje spíše negativně. Znamenal především antiklerikalismus a požadavek sekularizace a na druhou stranu antisocialismus [Pelinka, Rosenberger 2003:146].

Vzhledem k tomu že tento tábor nebyl jednotný ani během první republiky, najdeme mezi jeho stranami rozdíly především na rokkanovské konfliktní linii město/venkov, Landbund a Velkoněmci, kteří reprezentovali městské liberály a profilovali se na ose vlastníci/pracující jasně jako vlastníci [Hloušek, Kopeček 2004: 63].

Jako jeden z prvků liberalismu lze vnímat požadavky, o nichž se FPÖ zmiňuje ve všech svých programech, jakými jsou „redukce vlády, tak aby mohla být maximalizovaná svoboda jednotlivce“ [Riedlsperger 1998:32] a byla zdůrazňována „rovnost příležitostí“ [Riedlsperger 1998:32]. Mezi léty 1959-1985 tvořili členskou základnu FPÖ příslušníci svobodných povolání [Hloušek 2008:180], v tomto smyslu lze považovat její členy za zastánce liberalismu vymezující se vůči silnému státu a daňovému zatížení. Vzhledem k původně převažující roli nacionalismu se hovoří od 60. let o liberalizaci v souvislosti s nastupující mladou generací, která do strany v těchto letech přichází [Ignazi 2006:112]. Tento impuls přináší důraz na sociálně-liberální témata a jako její politické uplatnění je považována účast ve Sinowatzově vládě spolu s SPÖ. Strana v programu z roku 1985 zdůrazňuje přímou demokracii a schvaluje

zapojení Rakouska do evropského integračního procesu [Hloušek 2008:180]. Strana se také stala v tomto období členem Liberální internacionály v roce 1979 [Ignazi 2003:112]. Přes rozdílné tendence, především s nástupem Jörga Haidera, se ve straně takto orientovaní členové projeví až v roce 1993, kdy se odštěpí Liberální Forum, které se stavělo kladně ke vstupu Rakouska do EU a pokoušelo se prosazovat „skutečně liberální politiku“ [Hloušek 2008:196].

Na počátku 80. let se Rakousko potýkalo se zvyšující se nezaměstnaností (na Rakousko nezvyklou), a také ho tížilo veřejné zadlužení. To se projevilo jako důsledek kancléřem Kreiskym preferovaného modelu austrokeynesianismu, který v období „Kreiského éry“ znamenal hospodářskou stabilitu a nízkou nezaměstnanost, ovšem na úkor zvyšujícího veřejného dluhu. Ten se projevilo až na konci 70.tých let [Hloušek 2008:158]. Zjednodušeně lze říci, že se tak naplnila pravicově orientovaná kritika tohoto přístupu. Vzhledem k ekonomické situaci ke konci 80.tých let byla Vranitzkého vláda nucena konsolidovat státní rozpočet a přistoupit na podmínky tržního hospodářství. Součástí této politiky byl také prodej akcií v některých podnicích a bankách např. OMV a bankovní skupiny Creditanstalt [Hloušek 2008:188].

Jörg Haider, když poprvé usedl do křesla korutanského hejtmana v roce 1989, deklaroval témata: jako šetření administrativních nákladů a uzavření nebo privatizace státního průmyslu [Riedlsperger 1998:39]. Mezi jeho profilující témata patřila kritika politiky vládní koalice a silný vliv odborů. V doposud nejúspěšnějších spolkových volbách v roce 1999 se u FPÖ objevil důraz na sociální témata, která dříve nepatřila mezi původní. Voličsky atraktivní byl také tzv. Kinderscheck, týkající se finanční podpory v mateřství [Hloušek 2008:222]. Strana ovšem zároveň ve stejné kampani navrhovala také daňovou reformu – rovnou 23% daň, která by snížila příjmy do státního rozpočtu, které by limitovaly výdaje na sociální podpory. Tyto rozpory byly vnímány i mezi voliči, když „jen málo voličů považovalo tuto stranu za nejkompetentnější v oblasti spravování veřejných financí obecně.“ [Hloušek 2008:222]. Za volebním úspěchem v roce 1999 stála podpora voličů s nižším vzděláním, převážně dělníků (spíše těch méně kvalifikovaných). Tento fakt umožnil Ignazimu konstatovat: „na konci století je FPÖ rakouskou dělnickou stranou.“ [Ignazi 2003:122]. Tato skutečnost se neprokázala v následujících volbách v roce 2002, kdy nejsilnější voličskou skupinou byli lidé starší 60.-ti let [Hloušek 2008:205].

Z Haiderova okruhu za neo-liberála lze považovat Karla Heinze Grassera, kterého Haider přivedl do zemské politiky v Korutanech. Později se stal ministrem financí FPÖ v první Schüsselově vládě, ale po volbách v roce 2003 ze strany vystoupil a pokračoval jako ministr jmenovaný ÖVP až do roku 2007. Grasser jako ministr financí byl zastáncem snižování deficitu a z tohoto pohledu ho lze vnímat jako úspěšného. K.H.Grasser však figuruje v řadě skandálů a nejnověji je vyšetřován v kauze Buwog²⁹.

Je zřejmé, že s tím jak se vyvíjela ekonomická situace, dokázala si strana najít nová ekonomická témata, která nezapadala do tradiční politiky třetího tábora. Je možné sledovat jak se původní postoje Jörga Haidera měnily směrem k získání co největšího počtu voličů na úkor původní ideologie.

Pokud vývoj třetího tábora je chápán v kontextu doby, jež se profiloval jako protestní vůči zbylým dvěma táborům, lze protest považovat, jako jeden z jeho zdrojů [Fiala 1999:57]. Protestní politika byla úspěšně uplatňována také Haiderem, ovšem tato protestní politika musí být vnímaná také v souvislosti s populismem.

3.3 Jörg Haider jako populist v evropském kontextu

Pohledem zpět na období Haiderova vlivu je možné konstatovat, že přišla do programové orientace řada změn, které probíhaly postupně. A lze na nich doložit, jak Haider reagoval na společenské změny a nálady, jež se snažil využít.

Velkou roli na Haiderově počátečním úspěchu hrála jeho image. Jeho nástup do funkce korutanského hejtmana, přinesl tehdy neobvyklý typ politika, mladého aktivního, jehož rétorika směřovala ke kritice dosavadního vládnutí dvou stran a „nabobtnávajícího“ úředního aparátu. Tuto image lze dávat do souvislosti se zvyšujícími se volebními výsledky do počátku devadesátých let.

V roce 1991 se podle voličských preferencí projevil tzv. Haider efekt, kdy rozhodující pro voliče byl Haider samotný. Poté získávala na důležitosti jiná témata např. protestní témata (proti establishmentu a systému Proporz) [Ignazi 2003:120]. Tyto znaky splňují obsah populismu, do něž patří protistranický sentiment (anti-party sentiment).

V jistém ohledu je třeba vnímat velmi úspěšnou Haiderovu roli jako politika, který prolamoval společenskou tabu a bojoval proti politické korektnosti [Mudde

---

²⁹ Spiegel. 2010. Luftschloss am Wörthersee. <<http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-74090704.html>> [Cit. 2011-12-25].

2004:545]. Tyto prvky nalezneme v haiderově kritice modelu neokorporatismu a vládě velké koalice s rozšířeným modelem proporční demokracie³⁰.

Mezi Haiderovu cílovou skupinu, tak jako pro další populisty, patřila tzv. tichá většina, kterou podle Muddeho jsou „tvrdě pracující, mírně konzervativní, zákony dodržující občané“ [Mudde 2004:557]. Pro tuto skupinu je podle Mudda charakteristické, že v tichu, ale stále více rozčíleně pozoruje měnící se svět [Mudde 2004:557]. Tito občané reagují na korupci, klientelismus a zneužívání sociálního státu. Na kritiku těchto témat měl Haider zaměřenu svou populistickou rétoriku. Za úspěchem FPÖ v 90.tých letech stojí voličský protest, který byl dominantní a neměl moc společného se sympatií pro národně socialistická témata [Riedlsperger:1998:36].

Populistickou strategii zaujala FPÖ pod vedením Haidera postupně. Její hlavní snahou bylo přilákat voliče z řad pracujících, kteří se obávali změn souvisejících se socioekonomickou transformací. Tomu se uzpůsobila strategie „kdy se prezentovala jako hlas obyčejného člověka proti ‘establishmentu.“ [Riedlsperger 1998:34]. Z tohoto důvodu měla naději na úspěch kritika vlivu odborů (tedy jejich vlivné role v rakouském neokorporatismu) a jejich zkorumpovaných elit, které nerepresentují zájmy pracujících. Tato kritika měla větší potenciál než kritika fungování neokorporatismu z ekonomického hlediska. Kritika vlivu odborů jako zkorumpované instituce našla své opodstatnění před volbami v roce 2006, kdy se objevily finanční nesrovnalosti v odborové bance BAWAG. Tato kauza kompromitovala nejen vedení ÖGB (Rakouský odborový svaz), ale především SPÖ a také řadu členů ÖVP³¹. Zajímavé je ovšem, že kauza BAWAG nezaznamenala ve volbách takový ohlas vzhledem k výsledku kritiků (Haiderem vedené BZÖ a Stracheho FPÖ) a ani výrazně neklesly preference touto kauzou postižené SPÖ. Haider se ovšem také nevyhnul podezření z korupce a z finančních skandálů. Velkou roli v tom hrály i Haiderovy kontakty na velké finančníky a obchodníky. K odhalení největších kauz ovšem došlo až po Haiderově smrti.³²

³⁰ Obecně vhodnou pro úspěch populismu je podle Muddeho neideologická politika v západních demokraciích, která se mnohem více uplatnila v zemích bývalých konsociačních demokracií, ve kterých administrativa hrála větší roli než politika [Mudde 2004:555].

³¹ Hospodářské noviny. 2006. Rakousko: kauza BAWAG otřásla sociálními demokraty. <<http://hn.ihned.cz/c1-18366890-rakousko-kauza-banky-bawag-otrasla-socialnimi-demokraty>>[Cit. 2011-12-25].

³² Spiegel. 2010. Luftschloss am Wörthersee. <<http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-74090704.html>> [Cit. 2011-12-25].

Úspěch populismu je spojován s rozvojem masových medií obecně, ovšem největší roli v něm sehrála televize. Giovanni Sartori varoval před rizikem tohoto trendu, které pojmenoval jako videokracie [Sartori 2001:154].

Nástup soukromých medií měl velký vliv na mediální sféru. Veřejná media se musela přizpůsobit nabídce privátních medií a zaměřila se na „extrémní a skandální aspekty politiky“ [Mudde 2004: 553]. To podle Muddeho posílilo antielitní sentimenty a vytvořily se tak podmínky pro populisty, jak na straně obecnstva tak i medií – jako případ jmenuje Mudde právě Haidera. Tento trend zároveň ovlivnil noviny a tiskoviny, které byly „pevně kontrolovány politickými stranami“ [Mudde 2004:553].

To se projevilo i v Rakousku od konce 80.tých let. Hloušek konstatuje, že „došlo k narušení tradičních informačních a normotvorných kanálů“ [Hloušek 2008:189]. V devadesátých letech ztratil svoji významnou roli stranicky orientovaný tisk, kterým byl např. Arbeiter Zeitung (sociálně-demokratický) a na významu získaly především deníky Der Standard a Die Presse, které patří i v současnosti k nejlivnějšími mezi seriózním nestranickým tiskem [Hloušek 2008:189].

Haiderovi a dalším představitelům FPÖ, je možné připsat kvality vhodné pro mediální prezentaci, které „napomohly lepší prezentaci strany mezi skupinou nerozhodnutých voličů.“ [Hloušek 2008:221]. Pro tyto voliče se stala atraktivní také důrazná kritika vládních opatření a kritika skandálů, která zarezonovala také u protestních voličů, u kterých pod vlivem větší informovanosti začala převládat znechucenost politiky stranami (Parteienverdrossenheit) a politikou obecně. To, že FPÖ získává hlasy mezi mladými voliči [Hloušek 2008:221] lze přisuzovat také tomuto trendu.

V roce 1999 se snažil Haider přesvědčit voliče, že úsporná vládní opatření jsou dána také zvyšujícím se množstvím cizinců. Migrace je v neideologickém smyslu chápána, jako ohrožení pro rakouské zaměstnance ve smyslu konkurence na pracovním trhu. Ta sebou přináší především negativní dopady na méně kvalifikované zaměstnance s nižšími příjmy. Výše uvedené průzkumy ovšem ukázaly, že strach z imigrace nebyl jediným důvodem tuto stranu volit.

Jako pokus o mezinárodní obhajobu své politiky, měsíc po jmenování vlády s účastí FPÖ, lze chápat Haiderem uveřejněné prohlášení pro britský nejčtenější (spíše bulvární) deník The Daily Telegraph. Zde svou politiku přirovnával k Blairovu stylu, jímž měla být podpora podnikání namísto vysoké sociální podpory. Jako další společný

přístup uváděl otázku imigrace. Britský premiér Blair Haiderovi výroky odmítl.³³ Na druhou stranu Haiderově pověsti nepomohly jeho zahraniční kontakty. Velmi kritizované bylo jeho „přátelství“ se synem libyjského diktátora Muamara Kaddafího. Další zahraniční cesta, která vzbudila pozornost, byla návštěva tehdejšího iráckého prezidenta Saddáma Husajna v roce 2002.³⁴ Tato cesta navíc odehrávala v době kdy předsedkyně strany Susanne Riess Passer byla na návštěvě v USA [Hloušek 2008:202].

Jako populistickou lze považovat kritiku EU, která byla spíše z nacionálních pozic a byla namířena proti ztrátě rakouské suverenity. FPÖ byla jedna z prvních populistických stran, která se ozývala proti zvyšující se centrální moci Bruselu a zavedení jednotné měny [Riedlsperger 1998:32].

Jak upozorňuje Mudde, populismus tedy není proti zastupitelské demokracii, ale proti liberální nebo ústavní demokracii. Ta je vnímána jako kompromis mezi lidovou demokracií a liberálním elitismem. Problematičnost vlády většiny je v tom, že v extrémní podobě odmítá limity vyjádření obecné vůle, jakými jsou ochrana menšin a klíčové státní instituce (např. soudnictví, nebo státní banky) [Mudde 2004:561].

Období Haiderova nástupu do čela strany spadá do období vzestupu nové vlny populismu v západní Evropě, jíž řada autorů spojuje s nástupem globalizace a s ní spojených trendů (nezaměstnanost a přistěhovalectví). Tato skutečnost je platná i v Rakousku, kde ovšem najdeme určitá specifika, která se objevují na přelomu 70. a 80. let a lze je v obecné rovině charakterizovat jako „nové fenomény odpovídající přechodu od rokkanovské k „postrokanovské“ politice.“ [Hloušek 2008:237]. Tendence voličů rozhodovat se na základě individuálního rozhodnutí, nikoli pouze vzhledem k příslušnosti k segmentu, měla za následek tendenci obou velkých stran k transformaci k typu catch all stran [Hloušek 2008:87]. Toto odideologizování politiky a vysoké volatility využil i Jörg Haider svými populistickými apely, ve kterých prezentoval jednoduchá řešení na složité problémy.

---

³³ BBC News. 2000. Haider: 'The Blair Factor' <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/652738.stm>> [Cit. 2011-12-25].

³⁴ V 2010 přinesl rakouský týdeník Profil informaci, že po této návštěvě Haiderovi přišlo na tajný účet ve Švýcarsku přes milion dolarů, které měli pocházet od iráckého prezidenta (Profil 2010 /32).

4 FPÖ ve vládě

FPÖ se stala poprvé členem vládní koalice ve vládě pod vedením Norberta Stegera mezi lety 1983-1986 v Sinowatzově vládě s SPÖ. V této době ovšem nelze FPÖ považovat za rovnocenného partnera. Už vzhledem k počtu mandátů v Národní radě, kdy stran měla pouze 12 křesel, představovala výrazně slabšího koaličního partnera, když vítězná SPÖ měla 90 mandátů. Tato účast ve vládě s předchozí změnou politického kurzu na sociálně-liberální vedla k velké ztrátě protestního potenciálu a zároveň voličské podpory. Oslabení voličské podpory bylo chápáno jako záminka protestu ve straně a zvolení Jörga Haidera do čela strany.

Zcela odlišný koaliční potenciál měla FPÖ v roce 1999 kdy se svým doposud nejlepším volebním výsledkem 26,9 % dosáhla celkově druhého místa. Nutno ovšem dodat, že ÖVP na třetím místě vzhledem k malému rozdílu, získala shodný počet křesel v Národní radě jako FPÖ. Toto doposud nezvyklé rozdělení hlasů v Národní radě, komplikovalo vládní vyjednávání. Vítězná strana SPÖ v čele s Viktorem Klimou nedokázala složit koalici. To umožnilo vyjednávání lidovců a FPÖ. Spolkový prezident Thomas Klestil, který se přikláněl k obnovení varianty velké koalice, však jejím neshodám nedokázal zabránit. Naopak „musel přijmout fakticky „ultimativní“ jednání obou představitelů stran.“ [Říchová, Strahalová 2009:198]. Právě z Klestilovy iniciativy byla podepsána Deklarace odpovědnosti pro Rakousko - budoucnost srdce Evropy. V té se musely budoucí členové vlády zavázat k dodržování demokratických hodnot, a odmítnout antisemitismus, rasismus a xenofobii [Hloušek 2008:200].

V roce 1999 byl Haider³⁵ zvolen korutanským hejtmánem a této funkci se rozhodl věnovat, čímž přispěl k možnosti vzniku koalice, na postu předsedy FPÖ byl vystřídán v květnu Susanne Riess- Passerovou. Toto vystřídání bylo ovšem způsobeno nátlakem zvenčí. Tento fakt lze chápat jako odůvodnění toho proč Haider neztratil vliv ani v době kdy už nebyl předsedou strany. Navíc mu tím bylo umožněno „setrvat

---

³⁵ Bylo by však zavádějící srovnávat Haiderovu politiku v roce 1999 s rokem 1986. Jörg Haider v době svého zvolení „ztělesňoval naprostou opozici vůči stegerovskému kurzu a strana se posunula doprava.“ [Hloušek 2008:179]. V roce 1999 už měl za sebou odstoupení z funkce hejtmána v roce 1991, kvůli jeho výroku o politice zaměstnanosti v třetí říši. Haider se od svých výroků distancoval. Kritizován byl v této době za kampaně namířené proti cizincům, byly mu vyčítány xenofobní postoje.

v opozici jak vůči nové vládě, tak vůči té části FPÖ, jež stála za novým stranickým vedením.“ [Hloušek, Sychra 2004:104]

Vládní koalice byla vyhlášena 4.února 2000. Jmenování vlády bylo provázeno protesty ze strany EU, která vyhlásila zavedení bilaterálních sankcí. Ty byly na základě zprávy, která posuzoval stav demokracie a dodržování lidských práv, zrušeny [Hloušek 2008:201]. Protesty vyjádřily i některé mimoevropské státy jako USA a Izrael.

Stabilita vládní koalice byla narušována soupeřením v zemských volbách, kvůli kterým Haider i Passerová hrozily ukončením vládní koalice a vyhlášením předčasných voleb [Hloušek 2008:201].

Vládní koalice se shodla na ekonomických reformách, ale spor ve vládě se vyostřil v otázce Temelína kdy FPÖ nesouhlasila s Schüsselem vyjednaným kompromisem. FPÖ se zasazovala o vyhlášení referenda³⁶, které dopadlo neúspěšně. FPÖ byla proti rozšiřování EU na Východ, které by přineslo vysoké finanční náklady. V případě vstupu ČR dále požadovali zrušení tzv. Benešových dekretů a zákaz Temelína [Hloušek, Sychra 2004:107].

FPÖ měla ve svém programu požadavky týkající se omezení kamionové dopravy v rámci EU. Paradoxní ovšem bylo, že ministr dopravy Mathias Reichhold za FPÖ nedokázal vyjednat prodloužení tzv. Ökopunkts, které toto omezení představovaly. Reichhold čelil kritice také ze stran SPÖ, která se o tuto výjimku zasadila v rámci velké koalice před vstupem do EU [Hloušek, Sychra 2004:102-104].

Z důvodu povodní v srpnu 2002 byla o rok odsunuta daňová reforma, která měla původně být zavedena od roku 2003 [Hloušek 2008:202]. Haider toto odložení odmítl. Jako reakce na to rezignovala vicekancléřka Riess-Passer a ministr financí K.H. Grasser z funkcí. Tento krok využil kancléř Wolfgang Schüssel k tomu, aby vyhlásil předčasné volby [Hloušek 2008:202]. Některými členy strany FPÖ bývá toto odstoupení nazváno jako „knittelfeldský puč“.

V těchto volbách se odrazila nespokojenost, kterou dobře dokázal využít lidovecký předseda Wolfgang Schüssel, jemuž „se podařilo vhodně využít stávajícího vnitrostranického rozkolu Svobodných a přesvědčil velkou část jejich voličů k tomu, aby své hlasy odevzdali právě lidovcům.“ [Říchová, Strahalová 2009:199]. ÖVP pod

³⁶ Je zajímavé, že lidové iniciativy využívala většinou opozice. To neplatilo v případě FPÖ Iniciativa Anti-Temelín v roce 2002, byla prosazována nikoli opoziční stranou, ale stranou vládní [Pelinka, Rosenberger 2003:81]. V tom lze spatřovat jednak náznak roztržitého stranu, ale i zvláštní způsob jak prosazovat svou politiku ve vládě.

vedením Schüssela byla vnímána jako nejkompentnější z hlediska řešení ekonomických problémů a stala se tak jednoznačným vítězem s volebním ziskem 42,3 % [Hloušek 2008:204].

FPÖ je v těchto volbách „možno chápat jako jednoznačně poraženého“ [Hloušek 2008: 205], když získala pouhých 10% hlasů. Hloušek jako důvod udává neúspěch snahy části vedení „představit stranu v jiném světle než ji prezentuje Jörg Haider“, zároveň se ukázal vliv Haiderova křídla, který je podle Hlouška, příliš vysoký na to, „aby se FPÖ dokázala účinně transformovat před medií i rakouskými voliči z podoby protestní strany do podoby důvěryhodného koaličního partnera.“ [Hloušek 2008:205]. Strana získala největší volební podporu mezi nevyučenými nebo pouze vyučenými dělníky. FPÖ také ztratila voliče pod věkovou hranicí 30. let, na rozdíl od voleb 1999 kdy v této skupině dominovala [Hloušek 2008:205]. Hloušek na základě průzkumů SORA změnu voličské podpory podle věku konstatuje, že „celkem 44% voličů FPÖ se rekrutovalo v roce 2002 z voličů starších než 60 let, a tak se strana mladých najednou stala spíše stranou důchodců.“ [Hloušek 2008 : 205].

Po těchto volbách se nepodařilo Schüsselovi vyjednat spolupráci se Zelenými a bylo rozhodnuto o opětovné spolupráci s FPÖ, kteří ve vládě ovšem neměli takové zastoupení jako v předchozí a snížila se jí možnost zasahovat do vládní politiky.

Když v roce 2005 odešla část členů do nové strany BZÖ (v Korutanech celá FPÖ přešla do BZÖ celá pod vedením Haidera) v ostatních spolkových zemích i na půdě národní rady došlo k odštěpení. BZÖ, která prohlásila, že je ochotna pokračovat i na vládní koalici [Hloušek 2008:227]. Tak došlo i k vládní spolupráci s BZÖ.

Tyto události a vládní účast měly vliv na podporu voličů ve volbách do Národní rady v roce 2006. Tyto volby nahrávaly také opozičním stranám na levici – SPÖ a Zelení³⁷, kteří kritizovali vládní opatření.

Pro samotnou FPÖ její rozštěpení znamenalo vytvoření konkurence na krajní pravici. FPÖ si přesto před těmito volbami dokázala najít předsedu Heinze-Christiana Stracheho, který měl velmi podobný styl jako Haider. Ztrátu voličských hlasů znamenala účast na vládní koalici. Populistický styl „se stal nevěrohodným díky vládní performaci strany a v kombinaci s ostrým vnitrostranickým rozštěpením vedl k desiluzi řady někdejších voličů FPÖ, kteří se poohlédli po jiném politickém řešení.“ [Hloušek 2008:206].

---

³⁷ Poměrně významným tématem bylo pro tyto strany zrušení studijních poplatků, kterým se snažily získat hlasy v řadách studentů.

Obecně lze konstatovat, že účast FPÖ ve vládní koalici měla vliv na dosavadní politiku také v tom, že její působení na vládě „byl rozhodující krok pryč od konkordantní demokracie“ [Pelinka, Rosenberger 2003:69]. Od roku 2000-2007 byla přerušena spolupráce velké koalice na vládní úrovni. Tyto strany se pokusily zavést reformy, se kterými nemohly být spokojeni ani odbory. Proto proti vládní koalici probíhaly protesty nejen z důvodů začlenění FPÖ, ale také proti ekonomické politice vlády. Velká nespokojenost se vzedmula i proti studijním poplatkům, které byly touto vládou zavedeny. Ty se potom staly jedním z hlavních volebních témat SPÖ.

5 Jörg Haider v Korutanech

Korutany (něm Kärnten, slov. Koroška) jsou nejjihněji položenou spolkovou zemí, ležící na hranicích se Slovinskem a Itálií, kde v současné době žije přes 560 tisíc obyvatel.

Korutany mají v rakouském kontextu určitá specifika, které tuto zemi odlišují od zbytku země, které je dáno historickým vývojem. Toto území se stalo součástí Rakouska po 1.světové válce. O připojení Korutan k Rakousku bylo rozhodnuto v referendu, ve kterém se obyvatelé rozhodovali mezi Rakouskem a Královstvím SHS. Území Korutan obydlovala tedy i slovinská menšina. Za druhé světové války na tomto území operovali jugoslávští partyzáni a po 2. světové válce si část tohoto území nárokoval Tito.

Korutany si i vzhledem k vzdálenosti k centru (Vídni) udržovaly odtažitý postoj, který se projevoval i za první republiky a lze ho zařadit na osu centrum/periferie. V Korutanech také nebyl za první republiky soustředěn průmysl, proto se neprojevovalo výrazně dělnické hnutí, což také vysvětluje postoj k „rudé Vídni“.

V sedmdesátých letech se v Korutanech vyostřila otázka dvojjazyčných obecních cedulí (Ortstafel), která měla být zavedena v místech s podílem menšin. V případě Korutan to byla slovinská menšina. Kancléř Kreisky se zasadil, aby byla prováděna opatření, obsažená už ve Státní smlouvě z roku 1955³⁸ (čl. 7) [Říchová, Strahalová 2009:175]. Do tohoto sporu se tehdy zapojil i výše zmíněný spolek KHD Kärntner Heimatdienst [DÖW 1993:224].

Jörg Haider se narodil v Horním Rakousku a přistěhoval se do Korutan až v roce 1976 [DÖW 1993:339], kde zdědil sídlo v Bärenthalu. Jörg Haider se snažil korutanskou „svébytnou identitu“ podporovat i tím, že se objevoval v korutanském kroji a zpíval lidové písně. Haider se také zúčastňoval tradičních oslav např. připomínající referendum z roku 1919, ale i různých lidových veselí, na kterých navazoval kontakt s lidmi a v konverzaci používal „tykaní“. Proto také někteří politologové hovoří o

---

³⁸ Artikel 7. Rechte der slowenischen und kroatischen Minderheiten 3. In den Verwaltungs- und Gerichtsbezirken Kärntens, des Burgenlandes und der Steiermark mit slowenischer, kroatischer oder gemischter Bevölkerung wird die slowenische oder kroatische Sprache zusätzlich zum Deutschen als Amtssprache zugelassen. In solchen Bezirken werden die Bezeichnungen und Aufschriften topographischer Natur sowohl in slowenischer oder kroatischer Sprache wie in Deutsch verfaßt.

„Haider efektu“³⁹, kdy se Haider osobně stal motivací pro voliče dát hlas FPÖ, tento efekt se projevil také na spolkové úrovni ve volbách do národní rady v roce 1994. Tehdy se FPÖ prezentovala předvolebním sloganem „Einfach Ehrlich, Einfach Jörg“ – tedy „jednoduše čestný, jednoduše Jörg“. Haider se sám sebe snažil stylizovat do oběti, proti němuž je namířena kampaň obou velkých stran, protože kritizuje jejich politiku. „Sie sind gegen ihn, weil er für Euch ist.“- „Oni jsou proti němu, protože on je pro vás“⁴⁰.

Tato strategie se mu vyplatila právě v Korutanech, když se zde v roce 1989 poprvé stal hejtmanem. V roce 1991 se této funkce musel vzdát po výroku o politice zaměstnanosti ve Třetí říši. Tento výrok využila ÖVP, aby získala křeslo hejtmana. ÖVP předtím spolupracovala s FPÖ, aby znemožnila obsadit křeslo hejtmana vítěznými socialisty [Riedlsperger 1998:39]. S rozpadem bývalé Jugoslávie se změnila situace v Korutanech, zmizel komunistický nepřítel na hranicích a vzniklo samostatné Slovinsko. Další výraznou změnou byl i příchod přistěhovalců z válkou postižených oblastí, mezi nimiž byli i bosenští muslimové (Bosňáci). Od devadesátých let kopírují Korutany průměrnou křivku přistěhovalectví celého Rakouska.⁴¹ Přistěhovalectví se stalo také volebním a politickým tématem na zemské úrovni.

V roce 1999 zde byl Haider opět zvolen hejtmanem a v následujících volbách v roce 2003 tento post opět obhájil. K Haiderovu úspěchu významným způsobem přispělo i to, že se snažil identifikovat s korutanskou identitou a podporovat ji. K profilování této identity přispívá i přítomnost slovinské menšiny na území Korutan (k té se dnes hlásí přes 24 tisíc obyvatel), vůči které se tzv. němečtí Korutaňané (Deutsche Kärntner) snaží vymezit. Toto téma využil Haider ve volební kampani v roce 2006 i na spolkové úrovni ve volbách do Národní rady. Ve volebních heslech lze tendence identifikovat i např. ve velmi vágním heslu „Wir sind wir“ – „My jsme My“, které bylo použito ve volební kampani v roce 2006 [Profil 38. 18.září 2006]. Toto heslo lze chápat jako celkové vymezení a zdůraznění výjimečnosti, ovšem v souvislosti s celou kampaní

³⁹ Je zajímavé, že o „Haider Efektu“ hovoří také NY Times v souvislosti s možným dopadem Haiderovy pověsti na úbytek turistů v Rakousku
The New York Times. 2000. Austria Tourism Industry Fears 'Haider Effect'
<http://www.nytimes.com/2000/02/11/business/worldbusiness/11iht-schilling.2.t_0.html>[Cit. 2011-12-25].

⁴⁰ Demokratiezentrum Wien. Sie sind gegen ihn, weil er für Euch ist.
<<http://www.demokratiezentrum.org/wissen/bilder.html?index=1201>> [Cit. 2011-12-25].

⁴¹ Statistik Austria. Wanderungsbilanz Österreich und der Bundesländer mit dem Ausland seit 1961.
<http://www.statistik-austria.at/web_de/statistiken/bevoelkerung/wanderungen/index.html>[Cit. 2011-12-25].

vyznělo toto heslo především proti slovinské menšině. Součástí této kampaně bylo i heslo „Korutany budou jednojazyčné“, které je zároveň příkladem neuskutečnitelných volebních slibů, jelikož naráží na práva menšiny jasně deklarované ve Státní smlouvě.⁴² Ve stejném roce se před volbami do Národní rady Jörg Haider osobně zasazoval v otázce „Ortstafel“, kdy pod německy psané tabule měly být instalovány menší cedule ve slovinštině⁴³. Nutno říci, že tato kampaně zaměřená na Korutany, přinesla straně BZÖ účast v Národní radě, když strana získala 4,1 % hlasů na spolkové úrovni, právě zásluhou nadprůměrného volebního výsledku v Korutanech.

Je tedy zjevné, že právě v Korutanech se velmi zřetelně odrazily politické zvraty spojené s osobou Jörga Haidera i samotné rakouské krajní pravice po jeho smrti. Poté co se FPÖ stala členem vlády, kde získali posty ministrů i korutanští politici (např. K.H. Grasser, Mathias Reichhold). Haider se však, jak bylo zmíněno již v předchozí kapitole, této vlády neúčastnil a díky své pozici korutanského hejtmána také neztratil „protestní potenciál“ vůči straně i celé vládě. Když 2005 došlo k odštěpení členů FPÖ a byla založena BZÖ, kam přestoupil nejen samotný Haider, ale i celé bývalé členstvo v Korutanech, stala se strana závislou na podpoře právě v této spolkové zemi. Nejspíše z tohoto důvodu tato strana přistoupila na výše zmíněnou strategii akcentování právě otázky Korutan a nutností odlišit se. Strana se musela vypořádat s konkurencí na krajní pravici v podobě FPÖ, v čele s Heinzem-Christianem Strachem, který zdůrazňoval podobná témata jako před tím v FPÖ Jörg Haider. V předčasných volbách do Národní rady v roce 2008 strana BZÖ sice posílila i na spolkové úrovni ovšem největší podporu získala opět v Korutanech, kde se stala nejsilnější stranou se ziskem 38,5%, a zároveň získala 4 přímé mandáty z Korutan. Tento výsledek strana získala těsně před smrtí Jörga Haidera, který zemřel v zápětí po těchto volbách v říjnu 2008.

V následujících zemských volbách 2009 se BZÖ prezentovala jako pokračovatel politiky Jörga Haidera, které se stalo také jedním z voličských témat. Podle průzkumů SORA byl pro voliče BZÖ významným motivem Jörg Haider a pokračování jeho politiky, kterou zvolilo 52% respondentů, 72% si přálo aby BZÖ prosadila svého zemského hejtmána.⁴⁴ BZÖ v těchto volbách skutečně zvítězila ziskem 44,9 % a druhá

⁴² Die Presse. NR-Wahl: Verfassungsrechtler: Inserate "nicht ernst zu nehmen" <http://diepresse.com/home/politik/innenpolitik/nrwahl/86476/NRWahl_Verfassungsrechtler_Inserate-nicht-ernst-zu-nehmen-?from=suche.intern.portal>[Cit. 2011-12-25].

⁴³ Der Standard. 2006. Haider: Ortstafeln wieder einsprachig mit slowenischen Zusatztafeln. <http://derstandard.at/2563770?_seite=1>[Cit. 2011-12-25].

⁴⁴ SORA. 2009. Wahltagsbefragung Landtagswahlen Kärnten 2009 <http://www.sora.at/fileadmin/downloads/wahlen/2009_ltw-ktn_wahltagsbefragung_wahlanalyse

za ní zaostávala SPÖ s 28,7 %. Korutanským hejtmánem se po těchto volbách stal BZÖ nominovaný Gerhard Dörfler.

Haiderovo působení v Korutanech je možné posuzovat i podle výše deficitu, který se po jeho druhém nástupu do křesla korutanského hejtmana zdvojnásobil. Korutany se staly nejzadluženější spolkovou zemí v Rakousku. A Hejtmán Dörfler musel na konci roku 2009 vyhlásit úsporná opatření.⁴⁵

Situace po odhalení různých skandálů spojených s osobou Haidera z nichž největší byl s kauzou banky Hypo –Alpe –Adria, přiměly některé členy BZÖ ke spolupráci s FPÖ. Tito členové, mezi nimiž byl i korutanský hejtmán Dörfler, Scheuch a další členové Národní rady, založily na korutanské úrovni stranu FPK (Freiheitliche Partei Kärntens) a v prosinci 2009 ohlásily spolupráci s FPÖ⁴⁶. V budoucnu by strany měly kandidovat na stejné kandidátce v Korutanech do Národní rady.

Současní členové zemské vlády s hejtmánem v čele, kteří přestoupily do FPK, byli zvoleni v zemských volbách v roce 2009 na kandidátce BZÖ, která nesla jméno připomínající Haidera. Tuto změnu interpretuje současná BZÖ jako zradu na voličích.

Vzhledem k vývoji krajní pravice v Korutanech, kdy se odštěpila část BZÖ a v podstatě se snaží integrovat do FPÖ v podobě FPK Die Freiheitlichen in Kärnten, se „Znovuobnovená“ BZÖ potýká i s nedostatkem financí. Na korutanské úrovni došlo v březnu 2011 k výměně předsedy Korutanské BZÖ Stefana Petznera, který byl obviněn ze zneužití pravomocí veřejného činitele.

Ovšem trestní stíhání se nevyhýbá ani členům FPK. Více-nejtmán Uwe Scheuch na tajně nahrávaném rozhovoru slibuje občanství pro ruského investora za dar pro stranu. Pro tuto aféru používají media název podle výroku Scheucha „Part of the game“.

V prostředí Korutan už tedy není používána kritika korupce jako volební téma, které je používáno zbraní populistů. Novou zemskou vládou ovšem byl v roce 2009 zaveden příspěvek mladým lidem mezi 16-18 Jugendstartgeld (1000 EUR), který byl slíben už v předvolební kampani.⁴⁷

.pdf>.[Cit. 2011-12-25].

⁴⁵ Der Standard. 2008. Haiders ausgeblutetes Modell Kärnten <<http://derstandard.at/1219938491036>>. [Cit. 2011-12-25].

⁴⁶ Die Presse. 2010. FPÖ-FPK-Fusion: Strache und Scheuch voll des Lobes. <http://diepresse.com/home/politik/innenpolitik/619448/FPOeFPKFusion_Strache-und-Scheuch-voll-des-Lobes>. [Cit. 2011-12-25].

⁴⁷ Die Presse. 2009. BZÖ will Jugendlichen tausend Euro schenken <http://diepresse.com/home/politik/innenpolitik/442620/-Kaarnten_BZOe-will-Jugendlichen-tausend-Euro-schenken?from=suche.intern.portal>. [Cit. 2011-12-25].

Srovnání politiky FPK a BZÖ na úrovni Korutan je možné pouze v programu, vzhledem k tomu, že BZÖ není členem zemské vlády. Stejný postoj tyto strany zastávají v otázce Ortstafel, která je významným regionálním tématem. V současnosti probíhají jednání, které vede spolková vláda na mezinárodní úrovni. Současná BZÖ upřednostňuje vyjednávání se spolkovou vládou, než s korutanskou vládou, ve které jsou členové konkurenční FPK. Předseda Bucher⁴⁸ nesouhlasí s lidovým hlasováním formou dopisového hlasování navrhané FPK. Dopisní hlasování také není možné podle právních norem⁴⁹.

Obě strany FPK a BZÖ velmi důrazně odmítají atomovou energii a podporují iniciativu proti jaderným elektrárnám.

V rámci obou stran fungují mládežnické organizace. GZÖ (Generation Zukunft Österreich) se staví kladně k zachování studijních poplatků⁵⁰, a mladí Svobodní - Ring Freiheitlicher Jugend jsou nikoli pro poplatky ale příspěvky⁵¹. Obě tyto organizace odmítají povinné členství vysokoškolských studentů v studentské organizaci Österreichische HochschuleIneneschaft.

Obě strany mají ve svém programu jako prioritu bezpečnost. FPK se staví k zachování branné povinnosti, zatímco BZÖ návrh na zrušení podporuje a navíc se staví vstřícně pro vstup do NATO.

---

⁴⁸ BZÖ. 2011. Bucher: FPK-Volksabstimmung zu Ortstafeln ist eine Farce <<http://www.bzoe.at/aktuelles/bucher-fpk-volksabstimmung-zu-ortstafeln-ist-eine-farce.html>>. [Cit. 2011-12-25].

⁴⁹ Die Presse. 2011. Kärntner Volksbefragung ohne Rechtgrund <http://diepresse.com/home/politik/innenpolitik/660335/Kaerntner-Volksbefragung-ohne-Rechtsgrund?from=gl.home_rechtspanorama>. [Cit. 2011-12-25].

⁵⁰ Generation Zukunft Österreich. 2011. Orangen Jugend stellt sich klar gegen Pseudo- ÖH-Wahlkampf. <<http://www.gzoe.at/blog.de.10.187.htm>>. [Cit. 2011-12-25].

⁵¹ Club Kärnten. 2011. 5 Punkte wofür wir stehen. <http://www.club-kaernten.at/ueberuns_2_12_s_1_wofuer-wir-stehen/>. [Cit. 2011-12-25].

Závěr

Při zpětném pohledu na rakouskou krajní pravici se potvrdilo, že krajně pravicové subjekty ztrácí svou voličskou podporu, pokud se přibližují programově k oběma největším stranám nebo s nimi spolupracují na vládní úrovni. Tento pohled odpovídá teoreticky popsanému i empiricky ověřenému vývoji protestních stran. Tento vývoj zároveň ukazuje na to, že „tvrdé jádro voličů“ krajní pravice nepředstavuje velký podíl a naopak zde převažují voliči, kteří se snaží vyslat signál vládnoucím stranám. Ani v tomto ohledu nepředstavuje krajní pravice v Rakousku žádnou výjimku, naopak potvrzuje již popsané jevy na krajní pravici v Evropě. Intenzita protestu hraje v Rakousku významnou roli, pokud jsou vládní pozice obsazeny velkou koalicí, potom alternativu představují právě tyto strany. Z toho vyplývá, že cílovou voličskou skupinou nejsou sympatizanti krajní pravice. Naopak tyto strany jsou nuceny soupeřit o voliče, kteří nejsou tolik politicky vyhraněni. Odštěpení LIF z FPÖ, a oddělení FPK od současné BZÖ nasvědčuje také tomu, že ani krajněpravicově orientované strany nepředstavují názorově jednotné formace a existuje zde rozdílnost názorů, která pro tyto strany může představovat také jisté oslabení.

Po smrti Jörga Haidera se očekávalo, že politická strana BZÖ, spojována právě s osobou Haidera, zanikne, nebo ztratí význam ve prospěch FPÖ. To se zatím nepotvrdilo, přestože v Korutanech, kde tato strana měla nejsilnější pozice došlo k odštěpení jejího členstva, které založilo FPK a navázalo spolupráci s FPÖ. BZÖ ovšem nepřestala fungovat na parlamentní úrovni a přes neúspěch v některých komunálních a ve vídeňských volbách se prezentuje jako strana s jasným programem ve kterém na rozdíl od FPÖ akcentuje ekonomické priority.

Krajní pravice byla oslabena působností vlastními stranami, které vzájemně soupeřily o téměř stejné voliče, proto bude zajímavé v budoucnu sledovat, jestli bude mít šanci na úspěch pravicově liberální ekonomická politika BZÖ. Je třeba připomenout, že nejvyšší volební výsledek FPÖ byl i díky výrazné podpoře mezi dělníky a mladými muži. U současné BZÖ je možno vysledovat návrat ke kořenům třetího tábora v tom smyslu, že se snaží svým programem přilákat malé živnostníky a střední podnikatele. Postoj strany k EU, kterou strana chápe spíše pragmaticky, a staví se negativně k ekonomickým opatřením pro záchranu bank a států s ekonomickými problémy. Bucher se snaží prezentovat jako zastávce živnostníků střední třídy službách

(turismu a hotelnictví), kteří nejsou na rozdíl od zaměstnanců tolik zvýhodňováni a naopak tyto výhody musí poskytovat svým zaměstnancům. Tímto programem strana apeluje na skupinu voličů, kteří mohou volit i ÖVP. Ve smyslu voličské konkurence je zajímavé že se u BZÖ objevují také prorodinná témata, které mají oslovit také voličky.

V práci bylo popsáno, že rakouská krajní pravice zaznamenává úspěch pokud reaguje na sociální změny a frustrace ve společnosti. Vývoj krajní pravice bude tedy závislý především na předpokladu, jakou roli budou hrát tyto témata v budoucnosti v rakouské společnosti a jestli na její změny zareagují i jiné politické subjekty - buď etablované strany, nebo nové subjekty na krajní pravici.

Je možné předpokládat, že bude pokračovat tendence zaujmout mladé voliče - zejména prvovoliče. Rakouský volič má aktivní volební období od 16-ti let. Stalo se ovšem paradoxem že na rozdíl od stran, které toto právo požadovaly (SPÖ a Zelení), dokázaly tyto voliče zaujmout také strany krajní pravice, pokud se jednalo o volby do Národní rady v roce 2008. Tuto skutečnost však nepotvrdily volby ve Vídni, kdy větší podporu než FPÖ získali právě SPÖ a Zelení, ovšem Vídeň představuje jistou výjimku. Všechny strany se snaží ve svých volebních kampaních reflektovat volbu prvovoličů a tendence zaujmout mladé voliče bude pokračovat.

Summary

The protest is important motivation of the most voters of far right also in Austria. As it was stressed, the involvement of the FPÖ in the government removed the „protest potential“ and the protest's voters changed political preferences.

As was expected Haider's death has impact on the Austrian far right, but is not come true until now, that the BZÖ, party closely connected to Haider and in Carinthia, will be dissolved. Although the part of the Carinthian BZÖ 's members (including Carinthian governor Gerhard Dörfler) left the BZÖ and founded new party FPK. The FPK declares the cooperation with FPÖ on the federal level. The remaining members of BZÖ announced the new economic liberal-right programme to support small enterprise, what can be seen as restoration of traditional roots of the „third camp“. On the other hand BZÖ declare itself as socially conservative. The ambition of the party is lure the voters of ÖVP. Whereas FPÖ aim to gain more support of pan-german thinking voters (the student's Burschenschaften are involved in the campaign).

All Austria parties tends to lure the young voters, who are enfranchised from the age of 16. The topics important to this young people are accentuated in the FPÖ campaign. This electorate will play important role in the future.

Použitá literatura

BETZ, Hans-Georg; IMMERSFALL, Stefan. *The new politics of the Right: neo-Populist parties and movements in established democracies*. 1.ed. New York : St. Martin's, 1998. 268 p. ISBN 0-312-21134-1.

DOKUMENTATIONSARCHIV DES ÖSTERREICHISCHEN WIDERSTANDES. *Handbuch des Österreichischen Rechtsextremismus*. 2. Aufl. Wien : Deuticke, 1993. 564 S. ISBN 3-216-30053-6.

FIALA, Petr. Svobodomyšlná strana Rakouska (FPÖ). In: DANČÁK, Břetislav; FIALA, Petr. *Nacionalistické politické strany v Evropě*. 1.vyd. Brno : Mezinárodní politologický ústav MU, 1999. s. 53-70. ISBN 80-210-2247-7.

FIALA, Petr; MAREŠ, Miroslav; SOKOL, Petr. *Eurostrany : politické strany na evropské úrovni*. 1.vyd. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2007. 269 s. ISBN 80-87029-05-4.

FIALA, Petr; STRMISKA, Maxmilián. *Teorie politických stran*. 2.vyd. Brno : Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2009. 266 s. ISBN 978-80-87029-71-8.

HAINSWORTH, Paul. *The politics of the extreme right : from margins to the mainstream*. 1st.ed. London: Pinter, 2000. 322 p. ISBN 1-85567-458-0.

HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. 1.vyd. Praha : Eurolex Bohemia, 2005. 339 s. ISBN 80-86861-71-6.

HLOUŠEK, Vít. *Konflikt versus konsensus: Konfliktní linie, stranické systémy a politické strany v Rakousku 1860-2006*. 1.vyd. Brno : Mezinárodní politologický ústav MU, 2008. 273 s. ISBN 978-80-210-4484-5.

HLOUŠEK, Vít; KOPEČEK, Lubomír. *Konfliktní demokracie: moderní masová politika ve Střední Evropě*. 1.vyd. Brno : Mezinárodní politologický ústav MU, 2004. 224 s. ISBN 80-210-3449-1.

HLOUŠEK, Vít; KOPEČEK, Lubomír. *Politické strany : původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. 1.vyd. Praha : Grada, 2010. 310 s. ISBN 978-80-247-3192-6.

HLOUŠEK, Vít; SYCHRA, Zdeněk. *Rakousko v evropské a střeoevropské politice*. 1.vyd. Brno : Mezinárodní politologický ústav MU, 2004. 125 s. ISBN 80-210-3598-7.

CHARVÁT, Jan. *Současný politický extremismus a radikalismus*. 1.vyd. Praha : Portál, 2007. 183 s. ISBN 978-80-7367-098-6.

IGNAZI, Piero. *Extreme right parties in Western Europe*. 1st.ed. Oxford : Oxford University Press, 2003. 259 p. ISBN 0-19-829325-9.

IGNAZI, Piero. *Extreme right parties in Western Europe*. 2nd. updated ed. Oxford : Oxford University Press, 2006. 297 p. ISBN 0-19-929159-4.

KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. 1.vyd. Praha : Argo, 2005. 1109 s. ISBN 80-7203-612-2.

MAREŠ, Miroslav. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. 1.vyd. Praha : Společnost pro odbornou literaturu - Barrister Principal, 2003. 655 s. ISBN 80-86598-45-4.

MILZA, Pierre. *Evropa v černých košilích*. 1.vyd. Praha : Themis, 2005. 487 s. ISBN 80-7312-044-5.

MUDDE, Cas. *The ideology of the extreme right*. 1.ed. New York : Manchester University Press, 2000. 212 p. ISBN 0-7190-5793-0.

MUDDE, Cas. *Populist radical right parties*. 1st. ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2007. 385 p. ISBN 978-0-521-85081-0.

PELINKA, Anton. Großpartaien und der Rechtsextremismus. In: Dokumentationsarchiv des Österreichischen Widerstandes. *Handbuch des Österreichischen Rechtsextremismus*. 2.Aufl. Wien : Deuticke, 1993. S. 464-473. ISBN 3-216-30053-6.

PELINKA, Anton. *Von Glanz und Elend der Parteien : Struktur und Funktionwandel des österreichischen Parteien*. 1. Aufl. Innsbruck : StudienVerlag, 2005. 103 S. ISBN 3-7065-4171-8.

PELINKA, Anton; ROSENBERGER, Sieglinde. *Österreichische Politik : Grundlagen, Strukturen, Trends*. 2.aktual. Aufl. Wien : WUV, 2003. 278 S. ISBN 3-85114-624-7.

REISIGL, Martin; WODAK, Ruth. *Discourse and discrimination : rhetoric of racism and discrimination*. 1.ed. London : Routledge, 2001. 298 p. ISBN 0-415-23149-3.

RIEDELSPERGER, Max. The Freedom party in Austria : From protest to radical right populism. In BETZ, Hans-Georg; IMMERFALL, Stefan. *The new politics of the Right: neo-Populist parties and movements in established democracies*. 1st.ed. London : Macmillan Press, 1998. p. 27-43. ISBN 0-312-21134-1.

ŘÍCHOVÁ, Blanka; STRAHALOVÁ, Šárka. Rakouská republika : systém sociálního partnerství v praxi. In: ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Západovropské politické systémy*. 1.vyd. Praha : Oeconomica, 2009. s. 173-209. ISBN 978-80-245-1516-8.

ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií: Empiricko-analytický přístup v současné politické vědě*. 1.vyd. Praha : Portál, 2000. 303 s. ISBN 80-7178-461-3.

SARTORI, Giovanni. Srovnávací ústavní inženýrství : zkoumání struktur, podnětů a výsledků. 1.vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2001. 238 s. ISBN 80-85850-94-X.

Periodická literatura:

BOBI, Emil; NIKBAKSH, Michael; SCHMIDT, Ulla. „Dr. Haider received the Rest“ *Profil*. 2010, vol.41, no. 32, s. 14-21.

MUDDE, Cas. The Populist Zeitgeist. *Government & Opposition*. 2004, vol.39, no. 4, s. 541-563. ISSN 1477-7053.

TURRINI, Peter. Wer sind wir denn? *Profil*. 2006, vol.37, no. 38, s. 36-38.

Internetové zdroje:

BBC news. Profile: Controversy and Joerg Haider. *BBC news* [online]. 11.9.2002 [Cit. 2011-12-25]. Dostupné z WWW <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2247420.stm>>.

BBC News. Haider: 'The Blair Factor'. *BBC news* [online]. 22.2.2000. [Cit. 2011-12-25]. Dostupné z WWW <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/652738.stm>>.

BITZAN, Gerhard. Ex-ORF-Mann führt das BZÖ in Wien an. *Die Presse* [online]. 29.6.2010 [Cit. 2011-12-25]. Dostupné z WWW <<http://diepresse.com/home/politik/innenpolitik/577760/ExORFMann-fuehrt-das-BZOe-in-Wien-an?from=suche.intern.portal>>.

FERNSEBNER-KOKERT, Bettina. 2011. Rechtes "Totengedenken" ohne Strache. *Der Standard* [online]. 18.6.2010 [Cit. 2011-12-25]. Dostupné z WWW <<http://derstandard.at/1276413450376/Nachlese-Islam-Demo-Strache-und-die-echten-Wiener>>.

JUGNIKL, Saskia; MAYR, Petr. Strache umwirbt wieder den rechten Rand. *Der Standard* [online]. 4.5.2011 [Cit. 2011-12-25]. Dostupné z WWW <<http://derstandard.at/1304428543540/Strache-umwirbt-wieder-den-rechten-Rand>>.

KORINEK, Karl. Kärntner Volksbefragung ohne Rechtgrund. *Die Presse* [online]. 8.5.2011. [Cit. 2011-12-25]. <http://diepresse.com/home/politik/innenpolitik/660335/Kaerntner-Volksbefragung-ohne-Rechtsgrund?from=gl.home_rechtspanorama>. [Cit. 2011-12-25].

KRČMÁŘ, Jan. Rakousko: kauza BAWAG otřásla sociálními demokraty. *Hospodářské noviny* [online]. 3.5.2006 [Cit. 2011-12-25]. Dostupné z WWW <<http://hn.ihned.cz/c1-18366890-rakousko-kauza-banky-bawag-otrasla-socialnimi-demokraty>>.

MAYR, Walter. Luftschloss am Wörthersee. *Der Spiegel* [online]. 4.10.2010 [Cit. 2011-12-25]. Dostupné z WWW <<http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-74090704.html>>.

PINK, Michal; BURKERT, Jan. Voličská základna a krajní pravice v současném Rakousku. *Rexter* [online]. 2009. roč.6. č.2 [cit. 2011-12-21]. Dostupný z WWW <www.rexter.cz/wp-content/issues/2009/02/rexter-4.pdf>.

Die Presse. BZÖ mit neuem Logo und Slogan. *Die Presse* [online]. 30.1.2011 [Cit. 2011-12-25]. Dostupné z WWW <<http://diepresse.com/home/politik/innenpolitik/629608/BZOe-mit-neuem-Logo-und-Slogan?from=simarchiv>>.

Die Presse. BZÖ will Jugendlichen tausend Euro schenken. *Die Presse* [online]. 9.1.2009. [Cit. 2011-12-25]. Dostupné z WWW <http://diepresse.com/home/politik/innenpolitik/442620/-Kaernten_BZOe-will-Jugendlichen-tausend-Euro-schenken?from=suche.intern.portal>. [Cit. 2011-12-25].

Die Presse. Darabos "garantiert" Neutralität. BZÖ will Nato-Beitritt. *Die Presse* [online]. 16.2.2010 [Cit. 2011-12-25]. Dostupné z WWW <<http://diepresse.com/home/politik/innenpolitik/634595/Darabos-garantiert-Neutralitaet-BZOe-will-NatoBeitritt?from=suche.intern.portal>>.

Die Presse. FPÖ-FPK-Fusion: Strache und Scheuch voll des Lobes. *Die Presse* [online]. 17.12.2010 [Cit. 2011-12-25]. Dostupné z WWW <http://diepresse.com/home/politik/innenpolitik/619448/FPOeFPKFusion_Strache-und-Scheuch-voll-des-Lobes>.

Die Presse. NR-Wahl: Verfassungsrechtler: Inserate "nicht ernst zu nehmen" *Die Presse* [online]. 4.9.2006. [Cit. 2011-12-25]. Dostupné z WWW <http://diepresse.com/home/politik/innenpolitik/nrwahl/86476/NRWahl_Verfassungsrechtler_Inserate-nicht-ernst-zu-nehmen-?from=suche.intern.portal>.

SCHMIDT, John. Austria Tourism Industry Fears 'Haider Effect'. *The New York Times* [online]. 11.2.2000 [Cit. 2011-12-25]. Dostupné z WWW <http://www.nytimes.com/2000/02/11/business/worldbusiness/11iht-schilling.2.t_0.html>.

Staatsvertrag vom 15. Mai 1955 (B. G. BL.152/1955), Artikel 7. Rechte der slowenischen und kroatischen Minderheiten. [Cit. 2011-12-25]. Dostupné z WWW <<http://www.verfassungen.de/at/staatsvertrag55.htm>>.

Der Standard. Haider: Ortstafeln wieder einsprachig mit slowenischen Zusatztafeln. *Der Standard* [online]. 25.8.2006 [Cit. 2011-12-25]. Dostupné z WWW <http://derstandard.at/2563770?_seite=1>.

STEINER, Elisabeth. Haiders ausgeblutetes Modell Kärnten. *Der Standard* [online]. 29.8.2009 [Cit. 2011-12-25]. Dostupné z WWW <<http://derstandard.at/1219938491036>>.

Bündnis Zukunft Österreich, Dostupné z WWW <www.bzoe.at>.

Bundesministerium für Inneres - Nationalrat Wahlen 2008, Dostupné z WWW <<http://wahl08.bmi.gv.at>>

Demokratiezentrum Wien, Dostupné z WWW <<http://www.demokratiezentrum.org>>.

Freiheitliche Partei Österreich, Dostupné z WWW <www.fpoe.at>.

Generation Zukunft Österreich, Dostupné z WWW <www.gzoe.at>.

Kärntner Heimatdienst, Dostupné z WWW <www.khd.at>.

Republik Österreich Parlament <<http://www.parlament.gv.at>>.

SORA, Dostupné z WWW <www.sora.at>.

Statistik Austria, Dostupné z WWW <www.statistik-austria.at>.

Wien Gesamt Gemeinderatswahl 2010. <<http://www.wien.gv.at/wahl/NET/GR101/>>.